

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 72 (2023), s. 200-223.

Geliş/Received: 02.01.2023

Kabul/Accepted: 10.03.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1228224

(Araştırma Makalesi/Research Article)

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİR TURİSTİK MEKÂN PROJESİ:
ABANT GÖLÜ (1923-1950)
A PROJECT OF SIGHTSEEING DURING THE REPUBLICAN ERA:
THE ABANT LAKE (1923-1950)**

SERDAR KARA*

ÖZ

Bolu'nun en bilinen turistik mekânlarından olan Abant Gölü tüm Türkiye'ye yayılan ünüyle şehrin bir sembolü haline gelmiştir. Abant, 1988'de tabiat parkı, 2022 yılında ise milli park olmuş, Bolu'daki tek üniversiteye adını vermiştir.

1919 yılında Reşat Aker tarafından bulununcaya kadar yalnızca civar köyler tarafından bilinen Abant, 1920'li yıllarda önce Bolulular tarafından tanınmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren ulusal basında güzelliğinden bahsedilen bir yer olmuştur. Atatürk'ün 1934 yılında Bolu'yu ziyareti sırasında Abant'a ilgi göstermesinin ardından bölgeye yönelik girişimler daha ileri boyuta taşınmıştır. Bu tarihten itibaren Abant Gölü'nün turistik bir mekân haline dönüştürülmesine çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmada ilk olarak turizm kavramının tarihsel gelişimine ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan turizm anlayışına kısaca değinilmiş daha sonra Abant Gölü'nün ulusal bir figür haline getirilmesine yönelik giderek artan çabalar tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Dönemin basınına, kimi hatıralara ve belgelere yansıyan bütün bu çabaların arka planında yatan düşünce dünyası anlaşılmalı çalışılmıştır. Ayrıca tüm bu girişimlerin toplumda ne ölçüde karşılık bulduğu araştırılmıştır. Bu projenin başarılı ve başarısız olduğu noktalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abant Gölü, Bolu, Turistik Mekân, Turizm, Turizm Tarihi.

ABSTRACT

The Abant Lake is one of Bolu's favourite tourist attractions. It is also a well-known sightseeing all around Turkey. The Abant Lake, which became a nature park in 1988 and a national park in 2022, gave its name to the only university in Bolu. This article is about the discovery and invention of the Abant Lake as a touristic place.

The Abant Lake, of which only the surrounding villages had been aware until it was discovered by Reşat Aker in 1919. During the 1920s the place became famous in the local context. Since the 1930s we encounter news about its beauty in the national press. Also, Atatürk paid attention to the Abant during in visit to Bolu in 1934. This visit was a turning point in the transformation of the Abant Lake from a locally known natural beauty to a nationally celebrated touristic place.

The study deals firstly with the historical development of the concept of tourism and the understanding of tourism inherited from the Ottoman Empire to the Republic. Secondly, the efforts to turn the Abant Lake into a national figure in the historical process are discussed. The study elaborates on the mentality behind all these endeavours, by focusing on the press, memories and documents of the period. The study also analyses to what extent all these initiatives have received a response in the society.

Keywords: The Abant Lake, Bolu, Sightseeing, Tourism, History of Tourism.

* Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, serdarkaratarih@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6969-8054.

Extended Abstract

Humankind needed to move from one place to another to handle their lives in the natural world before the Neolithic revolution. After that, though the nomadic cultures continued to live by wildlife, settled traditions tried to seize and tame nature. Adventurers, travellers, pilgrims, students, sailors and warriors were the tourists of the pre-modern eras. However, it is plausible to argue that the mobility of people gained a different dimension after the Industrial Revolution thanks to mass transportation. The increase of leisure time for the public made individual travels gain a cultural base. People began to travel to a place just for the sake of experiencing that place. In addition, the development of capitalism led that experience to turn into a marketable commodity.

The story of tourism in the Ottoman realm was not an exception. The restrictions on the right of way limited mobility in the Ottoman system until the beginning of the 20th century. Travels were mostly made by the efforts of the individuals such as Evliya Çelebi or for some religious purposes. With the changes after the Industrial Revolution, the Ottoman Empire became a significant tourism destination thanks to its historical and religious geography. In the face of this development, the Ottoman Empire also took some steps related to tourism. However, these steps remained very limited. There was no holistic tourism policy in the Ottoman period.

It can be claimed that after the proclamation of the Republic on October 29, 1923, the interest in tourism improved and a tourism policy was tried to be developed, although it had some shortcomings. Between 1923 and 50, there was a more propaganda-oriented tourism approach to introduce the newly established Republic of Turkey to the modern world. This approach was also compatible with Turkey's culture, history and language policies at that time. For this purpose, the natural beauties of Turkey were tried to be shown to the world. The Abant Lake in Bolu has been regarded in this context, especially since the 1930s, and it was aimed to be introduced to the public.

This study focuses on the history of the Abant Lake. It is one of the main touristic places in Turkey and a symbol of Bolu. The only university in the city was named after the lake. The Abant Lake endured a hidden paradise known only to the surrounding villages until it was "discovered" in 1919 by Veterinarian Reşat Aker, one of the valuable names of Bolu. Aker, after seeing Abant, first tried to introduce this lake to Bolu. In the 1920s, the Abant Lake became recognized by the people of Bolu. Atatürk's trip to Bolu in 1934 was a turning point for this well-kept secret. Although Atatürk wanted to go to the Abant Lake after he saw the photographs during his journey, the visit was not possible because there was no road to the lake from the city centre. Therefore, Atatürk wanted to build the road there.

But the optimistic efforts to increase the fame of the lake did not bring about the destination of the intentions. The Abant Lake was familiarized by public opinion in this process. On the other hand, it did not cause a tourist attraction. Besides the deficiencies in the bureaucracy and the troubles of the economic condition of the Second World War, the non-existence of an all-inclusive tourism policy had the main impact on this. Mass media that introduced the Abant Lake to the public tended towards the urban middle class. Well-intentioned efforts to promote Abant and make it open to the public did not yield the desired results at a time when the concept of paid leave was not established, and tourism activities were not yet socio-economically accessible to large masses. However, in parallel with the socio-economic changes Turkey experienced after 1950, Abant could be acknowledged and visited by a wider audience.

Giriş

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana, yaşamını sürdürmek, yeni şeyler öğrenmek ve yaratılışlarındaki hareketlilik duygusuyla yüzyıllar boyu kişisel ve toplumsal geziler yapmaktadır.¹ Ancak Sanayi Devrimi öncesi turizm olgusu son derece sınırlı örneklerle kalmakta, toplumsallık kazanamamıştır.² Günümüzdeki anlamıyla turizm hareketleri Sanayi Devrimi'nin sağlamış olduğu ulaşım imkânları sayesinde mümkün olmuştur. Buharlı gemilerin ve trenlerin ortaya çıkması sayesinde insanlar kitlesel düzeyde seyahat etmeye başlamışlardır. Rüzgâra duyulan bağımlılık azalmış, seyahat süreleri kısalmış, ulaşım ücretleri ucuzlamıştır. Ayrıca toplum yapısında ve üretim biçiminde yaşanan değişimle birlikte bireyin boş vakte sahip olması da turizmi geliştirecek bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak daha fazla sayıda insanın seyahat etmesi mümkün olmuş ve seyahat pazarlanabilir bir meta haline gelmiştir.³

20. yüzyıla gelindiğinde ise turist kitlelerin büyümesinde, yoğunlaşmasında ve daha teşkilatlı biçimler almasında sosyal turizme yer verilmesi önemli bir etken olmuştur. 1936 yılında Fransa ve Belçika'da işçilere ücretli tatil yapma olanağı veren yasaların kabul edilmesinden sonra diğer ülkelerin de aynı uygulamaya gitmesi işçi sınıfının, küçük esnafın, memurların da turizme katılmalarına, turizmin toplumun her tabakasına yayılmasına olanak sağlamıştır.⁴ Türkiye Cumhuriyeti sanayileşme noktasında geç kalmış bir ülke olduğundan, yıllık ücretli izin kavramının Türkiye'nin gündemine gelmesi ancak 1952 senesinde gerçekleşmiş, anayasal bir zemine oturması ise 1961 Anayasasıyla mümkün olmuştur.⁵

Osmanlı Devleti gelişen ve değişen modern turizm anlayışının tamamen dışında değildir. Hatta bu yeni anlayışın muhatabıdır. Osmanlı toprakları gelişen turizm anlayışıyla birlikte turizm sahası haline gelmeye başlamıştır. Çelik'in belirttiği üzere Osmanlı bürokrasisi, Osmanlı topraklarına yapılan turistik gezilere karşı pasif bir izleyici durumunda değildir. Tam aksine Osmanlı Devleti, kendi topraklarına yapılan turistik gezileri oldukça yakından takip etmektedir.⁶ Ancak Osmanlı'da turizm konusunda kapsamlı bir politikaya sahip olunduğunu söylemek güçtür. Turizmi kısıtlayan birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse ilk dikkat çeken uygulamalardan birisi ülke içerisindeki seyahat faaliyetlerini kısıtlayan "Mürur Tezkiresi" idi. Seyahat etmek isteyen yerli yabancı herkesin bir yıl süresi olan Mürur Tezkiresi adında bir belgeye sahip olması mecburiydi. Bu uygulama ancak II. Meşrutiyet'ten sonra kaldırılmıştır.⁷

Turizm alanına ilk fiili ilginin Cumhuriyet döneminde başladığını söylemek daha mümkün görünmektedir. 1923 yılından itibaren Atatürk'ün de direktifleriyle doğan çeşitli kuruluşlar turizme olan ilginin daha çok propaganda mahiyetinde de olsa ciddi bir şekilde ele alınmaya başlandığını göstermektedir.⁸ 29 Eylül 1923'te Türkiye'yi tanıtmak, olumsuz yabancı propagandalara karşı koymak ve ülkeye daha fazla turist gelmesini sağlamak amacıyla "Türkiye Seyyahin Cemiyeti" kurulmuştur. 1926 yılında cemiyet "Türkiye Turing Klübü", 1930 yılında ise "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu" (TTOK) adını almıştır.⁹ Bu kurumun yapmış olduğu en önemli yayın faaliyetlerinden birisi yapmış olduğu çalışmaları ayrıntılı bir şekilde anlattığı *TTOK Belleteni*'dir. *TTOK Belleteni*'nde Türkiye'nin turizm meselelerine dair birçok meseleye değinilmiş, yabancı dilde yazılar

¹ Selahattin Çoruh, "Turizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, 2552.

² Çelik Gülersoy, "Turizm Olgusunun Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, 2556.

³ Emre Çelik, "Osmanlı Topraklarına Yeni Bir Gezi Türü: 19. ve 20. Yüzyılda Cruise Gezileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16/32 (Güz 2020), 401-403. Nitekim turizm kelimesinin ortaya çıkışı Sanayi Devrimi sonrasında 1830'lu yıllara rastlamaktadır. Emre Saral, Eminalp Malkoç, "Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Ankara: 1-5 Eylül 2018 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 5, Haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022, 345.

⁴ Çoruh, "Turizm", 2553; Gülersoy, "Turizm Olgusunun", 2556.

⁵ Mehmet Okan Alp, *Yıllık Ücretli İzin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 25-26.

⁶ Çelik, "Osmanlı Topraklarına", 424

⁷ Zeynep Kuşluvan, Duygu Eren, "Türkiye'de İç Turizm Talebinin Yapısı ve Gelişimi", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*, Ed. Şenol Çavuş vd., Ankara: Detay Yayıncılık, 2009, 60; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, 583

⁸ Düriye Bozok, Seda Şahin, "Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*, Ed. Şenol Çavuş vd., Ankara: Detay Yayıncılık, 2009, 259; Çoruh, "Turizm", 2554-2556.

⁹ Gürsoy Şahin, "Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Bu Konudaki Çalışmaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/3 (2006), 142; Saral, Malkoç, "Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da", 347.

yayınlanmıştır.¹⁰ Atılan bu ve benzeri adımlara rağmen 1923-50 arası turizmle ilgili çalışmalar son derece sınırlı düzeyde kalmıştır. Daha çok kamu yönetimi alanıyla sınırlı kalan mevcut örgütlenmeler genellikle ülkenin tanıtımı ve yabancıların olumsuz propagandalarının engellenmesi üzerine odaklanmıştır. Turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ihmal edilmiştir.¹¹ Ayrıca yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin içte ve dışta çözmesi gereken ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların bulunması, 30'lu yılların ikinci yarısından itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin hissedilmesi Türkiye'de turizmle ilgili çalışmaların istenilen düzeye ulaşamamasına neden olmuştur.¹² Cumhuriyet hükümetleri 1946 ve daha belirgin olarak 1948'den itibaren iktisadi altyapı yatırımlarına daha fazla önem vermeye, kaynak ayırmaya başlamıştır.¹³

Abant Gölü'nün ulusal kamuoyunca tanınır hale gelmesi ve bölgeye yönelik hükümetin yaklaşımı Türkiye'deki turizm politikalarının gelişim sürecine önemli ölçüde paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. Abant Gölü, Osmanlı Dönemi'nden itibaren bilinmekle birlikte ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bolu halkı tarafından "keşfedilmiş", ardından çoğunlukla genç Cumhuriyet'in medeni dünyaya sunacağı bir güzellik, hatta Türkiye'nin üstünlüğünü gösteren bir numune olması bakımından milliyetçi bir propaganda unsuru olarak ele alınmıştır.¹⁴

İlk Kayıtlar, "Orda Bir Göl Var Uzakta"

15. yüzyılda tam manasıyla Osmanlı Devleti'nin kontrolüne giren Bolu, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesiyle birlikte Kastamonu vilayetine bağlı bir mutasarrıflık haline gelmiştir. 1911 yılında Bolu müstakil bir sancak olmuştur. Mudurnu ise Bolu'nun bir kazası durumundadır.¹⁵ Mudurnu sınırları içerisinde kalan Abant Gölü hakkında ulaşabildiğimiz en erken kayıt 1874 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*'nde yer almaktadır. Bu salnamede, Bolu sancağının konumu tarif edilirken "Aband" adlı bir gölden bahsedilmiş, gölün Bolu'nun batısında ve sekiz saat uzaklıkta olduğu bilgisi verilmiştir.¹⁶ 1916 yılına kadarki salnamelerde çoğunlukla benzer bilgiler tekrarlanmıştır.

1916 tarihli *Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi*'nde Abant Dağı'nın sönmüş bir volkan olduğu belirtildikten sonra Abant Gölü'nün varlığından da bahsedilmiş, gölün volkanın sönmemesinden sonra tepesinde oluşan bir alan olduğu ve Mudurnu dâhilinde iki kilometre karelik bir alana yayıldığı ifade edilmiştir.¹⁷ 1925 tarihli *Bolu Vilayeti Salnâmesi*'nde de benzer bilgiler tekrarlanmıştır.¹⁸ Öyle görünüyor ki, Abant, uzunca bir müddet Bolu üzerinden bir bağlantı yolu olmadığından daha çok Mudurnu halkının bilip kullandığı bir mesire yeri olmaktan öteye geçememiştir.¹⁹

¹⁰ Güneş Güler, *Reşat Saffet Atabın ve Faaliyetleri (1923-1965)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2019, 74. *TTOK Belleteni*'nde tespit edilebildiği kadarıyla Bolu ve Abant Hakkında ilki 1938 yılında olmak üzere 1950 yılına kadar 4'ü Fransızca toplam 9 yazı ve haber çıkmıştır. Ayrıca Abant Gölü'nün çeşitli fotoğraflarına yer verilmiştir.

¹¹ İsmet Kaya, "Türkiye'de Turizm Örgütlenmesi" *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*, Ed. Şenol Çavuş vd., Ankara: Detay Yayıncılık, 2009, 208; Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 18-37.

¹² Cevdet Avcıkurt, Ahmet Köroğlu, Mehmet Sarioğlu, "Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*, Ed. Şenol Çavuş vd., Ankara: Detay Yayıncılık, 2009, 5; Bozok, Şahin, "Türkiye'de Uygulanan", 261.

¹³ Kurban Ünlüönen, Ahmet Tayfun, "Türk Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*, Ed. Şenol Çavuş vd., Ankara: Detay Yayıncılık, 2009, 17.

¹⁴ Benzer bir durumu Erken Cumhuriyet Dönemi'nin güzellik yarışmalarına bakış açısında bulmak mümkündür. Gülten Özkan, "Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Türkiye'de Düzenlenen İlk Güzellik Yarışması", *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (Ocak 2019), 603.

¹⁵ Ahmet Ercivan, *Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Gerede*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2022, 21-24.

¹⁶ *Osmanlı Devri Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Bolu Sancağı*, C. I, Haz. Güray Önal, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2011, 164. Günümüzde Abant kullanımı benimsenmiş olmakla birlikte eski kaynaklarda "Abat", "Abad" veya "Aband" şeklinde farklı kullanımlar olduğu görülmektedir. Harf İnkılabı sonrası 1950'lere kadar daha çok "Abat" kullanımı söz konusudur. Sözlüklerde Abant kelimesine dair bir tanıma rastlanılmamıştır. "Abad" ise şen, mamur, bayındır gibi anlamlar taşımaktadır. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: Şifa Yayınevi, 2012, 13; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2020, 3.

¹⁷ *Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicrî 1334 Miladî 1916*, Haz. Hamdi Birgören, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, 2017, 30-32, 251-252. Daha sonraki yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar kısmen bu tespitleri doğrulamaktadır. Abant Gölü yaklaşık 8000-10000 yıl önce gerçekleşen tektonik faaliyetlerden sonra oluşmuştur. Bölgeye insan yerleşimi 3500-4000 yıl öncesine dayanmaktadır. Gölün en fazla derinliği 18 metredir. Gölün yüzey alanı 115-125 hektar olup rakımı 1345 metredir. Muzaffer Dügel, Okan Külköylüoğlu, Mustafa Kılıç, "Species Assablages and habitat preferences of Ostracoda (Crustacea) in Lake Abant (Bolu, Turkey)", *Belgian Journal of Zoology*, 138/1 (2008), 51.

¹⁸ *Bolu Livâsı 1921-1925 Senesi Sâlnâmesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım-Dizin)*, Haz. Nermin Kılıç vd., Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008, 175-178, 640-642; *Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Miladî 1925*, Haz. Hamdi Birgören, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, 2017, 116-118, 454.

¹⁹ Nuray Özdemir Tiryaki, *Cumhuriyet Döneminde Bolu'da İktisadi Hayat*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019, 185.

Abant Gölü'nün keşfedilmesine dair en eskiye dayanan iddia Reşat Aker'e aittir. 1933-1945 yılları arasında Bolu Belediye Başkanlığı görevini yürüten Reşat Aker'in Bolu Halkevi tarafından çıkartılan *Abant* dergisinde yazdığı "Abant'ı Nasıl Bulduk, Nasıl Tanıttık" başlıklı yazıda anlattığına göre aynı zamanda veteriner olan Aker 1919 yılında bir hayvan hastalığı ihbarı üzerine Mudurnu'ya gitmiş, bu sırada Abant'ı görmüştür. Abant'ın güzelliğini Bolu'da rastladığı insanlara anlatan Aker bir taraftan da Abant hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır. Bolu'nun ileri gelenlerinden Hacı Servet Efendi'nin kendisine anlattığına göre Abant çevresinde haydutlar bulunduğundan 15 sene evvel buraya gidebilmek için yanlarında jandarmaların olması gerekmektedir. Konuyu mutasarrıf Fahri Bey'e de anlatan Aker, yanlarına başka isimler alarak Abant'a gitmişler ve bölgenin fotoğraflarını çekmişlerdir. Bu ziyaretler neticesinde Abant'ın Bolu halkı tarafından tanınmasını sağlamıştır.²⁰

Reşat Aker'in sonraki yıllarda da buna benzer bir anlatımı tekrarladığı görülmektedir. 30 Ocak 1950 tarihli *Yeni İstanbul* gazetesinde çıkan bir yazıda Muhiddin Himmetoğlu, Reşat Aker'den "Abant Kâşifi" diye bahsetmektedir. Himmetoğlu ile yaptığı sohbette Aker, Abant'ı nasıl keşfettiğini şöyle anlatmaktadır:

"35 sene evvel bir gün yanımda bir jandarma çavuşu ile civar köylerden birine gidiyordum. Tepelerin arkasından birdenbire gözüme bir su birikintisi ilişti. Oraya doğru yürüdüm. Hayret ve sevinçten donakalmıştım. Uzun uzun bu dört tarafı zümrüt mahfazalı kristali seyre daldım. Çavuşa:

- Evlat, bu geceyi burada geçireceğiz. Ben artık buradan ayrılamam dedim.

İşte o zamandan bugüne kadar ne ben Abant'tan, ne de Abant benden ayrılabiliriz."²¹

Abant Gölü'nün keşfine ilişkin bir başka iddiaya ise 20 Mart 1950 tarihli TBMM tutanaklarında rastlanmaktadır. Abant Gölü'ne ilişkin yoğun tartışmaların yaşandığı bu birleşimde Bolu Milletvekili Lütfi Gören²² Abant'ın keşfine ilişkin 1928 yılını işaret etmektedir:

"Abant gölü 1298²³ senesinde vali tarafından görülmüştür. Ben o zaman vali ile beraber Abant'a atla çıkmıştım. Vali Ali Sakıp Bey idi. Manzara yürekler acısı, her tarafta ağaçlar devrilmiş ve birbiri üzerine bindirilmiş, tutuşturulmuş yanyor, öbür tarafta da çobanlar sürülerini otlatıyorlardı. Bunları menettiren vali oldu ve ondan sonra oranın yol yapımı başladı. (...) Abant'a belediyece bir bina yapıldı. Ondan sonra birçok ecnebler oraya gelmeye başladı."²⁴

Özetle anlaşılan Abant Gölü'nün Bolu halkı tarafından keşfedilmesi 1920'li yıllara denk düşmektedir. Abant Gölü'ne ilişkin ulusal basındaki ilk kayıtlara ise 1930'lu yıllarda rastlanmaktadır. 1930'lu yılların başında son derece az olan Abant'a ilişkin haber ve resimler yıllar geçtikçe giderek çoğalmıştır.

1930-1934 Bir Saklı Cennet

Abant hakkında Cumhuriyet Dönemi'ne ait ulusal basında bulabildiğimiz en eski haber 9 Nisan 1930 tarihinde *Milliyet* gazetesinde yer almaktadır. Gazetenin bu sayısının "Anadoluda Milliyet" adlı köşesinde, "R.K." imzasıyla ve "Boluda Lortlar Kamarası" şeklinde ilgi çekici bir başlıkla şehir hakkında bilgi verilirken Abant'tan da kısaca bahsedilmiştir:

"Boluya 6 saat mesafede 1300 rakımında ve bir yanar dağının kraterinde teşekkül etmiş cesim bir göl varmış! Bu gölün etrafı çam ormanile muhat olup suyu enfes imiş. Ala balığı pek mebzul olup gölün ayağı vadiye doğru hoş manzar şelaleler teşkil ve birkaç su hızarı ve değirmenleri tedvir ettikten sonra büyük su namile Filyosa akmakta imiş. Memleketimizin bir sanatoryum mahalli olan bu yaylayı yazın bir çok aileler ziyaret eylemekte imişler."²⁵

²⁰ Reşat Aker, "Abant'ı Nasıl Bulduk, Nasıl Tanıttık", *Abant*, 10 (Temmuz-Ağustos 1946), 19-21.

²¹ Muhiddin Himmetoğlu, "Yurttan Notlar, Abant", *Yeni İstanbul*, 30 Ocak 1950, 5.

²² Mehmet Lütfi Gören, 1888 Akçakoca doğumludur. 1962 senesinde hayatını kaybetmiştir. Akçakoca Belediye Başkanlığı, Bolu Türk Ocağı ve Halkevi Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. VI. ve VII. Dönem Bolu Milletvekiliği yapmıştır. İstiklal Madalyası sahibidir. *TBMM Albümü 1920-2010*, C. I 1920-1950, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, 456.

²³ Burada meclis tutanağında bir yazım yanlışlığı söz konusudur. Tutanaktaki 1298 ifadesi miladi olarak 1882/1883 yıllarına denk düşmektedir. 1888 doğumlu Gören'in anlattığı olayın Hicri veya Rumi 1298'de gerçekleşme ihtimali yoktur. Ayrıca bu 1298'de Bolu Valisi Ali Sakıp Bey diye bir isme de rastlanılmamaktadır. Bahsedilen kişi 1928 yılında Bolu'da valilik görevine başlayan Ali Sakıp Beygo olmalıdır. Erol Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Birakanlar)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, 490.

²⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 607.

²⁵ R. K., "Anadoluda Milliyet, Boluda Lortlar Kamarası", *Milliyet*, 9 Nisan 1930, 2.

Bu kısa paragrafta birkaç nokta dikkat çekmektedir. İlk olarak 1874 tarihli salnamedekiyle aynı şekilde Bolu-Abant arası 6 saat olarak belirtilmiştir. Bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında sıkça vurgulandığı üzere Abant Gölü'nün Türkiye çapında bilinen bir yer haline gelmesinde karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi yol meselesidir. Yukarıdaki haberde verilen bilgilerden 1874'ten 1930'a kadar Bolu'dan Abant'a ulaşım süresini kısaltabilecek bir adım atılmadığı anlaşılmaktadır. Abant'a yol açma çalışmalarının başlayabilmesi için bir süre daha beklemek gerekecektir. Kaldı ki yazıda sadece Abant için değil Bolu'nun önemli sorunlarından birisi olarak yol meselesine değinilmiştir. İkinci bir husus ise yazının bu kısmı boyunca "-miş'li" ifadelerin kullanılmasıdır. Yazının bütününe bakıldığında öyle anlaşılıyor ki yazar Bolu'ya gelmiş, şehirde birtakım gözlemlerde bulunmuş, Bolu halkından Abant'ı işitmiş ve fakat Abant'a gitmemiştir. Yazdıkları, duyduklarıyla sınırlı kalmıştır. Son olarak yazıdan Bolu halkının 1930 itibarıyla Abant'ı bildiği ve bir mesire alanı olarak bölgeyi kullandığı anlaşılmaktadır.

1930'lu yılların başında Abant'ın durumuna ilişkin ünlü tarihçi Zeki Velidi Togan'ın, *Atsız Mecmua*'da yayınlanan "Seyahat Notları"ndan bilgi edinmek mümkündür. Togan, Mudurnu'ya pek de yabancı olmayan asistanı Pertev Naili Boratav²⁶ ile Bolu ve çevresinin kültürüne ait incelemelerde bulunmak üzere Haziran 1931'de yaptığı gezide Abant Gölü'ne gelmiştir. İki bilim adamı, kendilerine eşlik eden Bolulu birkaç gençle birlikte çevrede tetkikatta bulunmuşlardır. Togan, Abant'ta "çok tatlı balık" yediklerini ve "göl üzerinde ay ışığında kayıkla gezintisi" yaptıklarını notlarına yazmıştır.²⁷

Abant'ın bu tarihlerde özellikle genç nüfus tarafından bir piknik ve kamp alanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'de açılan ilk 14 Halkevinden biri olan Bolu Halkevi'nin bu tarz faaliyetlerde önemli rolü olmuştur.²⁸ 4 Eylül 1932 tarihli *Akşam* gazetesinde çıkan I. Vasfi imzalı haberde Bolu Ortaokulu beden terbiyesi öğretmeni yanına bir kısım talebeyi de alarak Abant dağına çıkmış ve burada kamp kurmuşlardır.²⁹ Bolu Ortaokulunun Abant'taki faaliyetleri daha sonra da devam etmiş, 1933 senesinde Abant Gölü'nde 10 günlük bir kamp düzenlemişlerdir.³⁰ Aynı günlerde *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir başka haberde ise Bolu Halkevi öncülüğünde bir izci grubu Abant'ta kamp düzenlemiştir. Bu kamp sürecinde gölde sondaj denemeleri yapılmış ve gölün derinliği 18 metre olarak ölçülmüştür. Haberde, Bolu, Düzce ve Mudurnu yönlerine daima gidip gelinebilecek yollar yapılması durumunda vilayetin ve hatta memleketin emsalsiz bir mesiresi olacağı ifade edilmiştir.³¹ 1933 yılında *Son Posta* gazetesinin "Memleket Haberleri" köşesinde Mudurnu'da düzenlenen panayır konu edilmiş ve Abant Gölü'nün "emsalsiz güzelliklere malik" olduğu ifade edilmiştir.³²

²⁶ Pertev Naili Boratav'ın babası Mudurnu'da kaymakamlık yapan Abdurrahman Naili Efendi'dir. Pertev Naili Boratav'ın çocukluğunun ve gençliğinin büyük bölümü Mudurnu'da geçmiştir. Kardeşi Müeyyet Boratav Mudurnu'da doğmuştur. Mudurnu ve çevresi Pertev Naili Boratav'ın ilk folklor derlemelerini yaptığı yer olmuştur. Sonraki yıllarda eşikle birlikte Abant'a kampa gitmeye devam etmiştir. Daha detaylı bilgi için bk. Mete Çetik, *Pertev Naili Boratav, Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019; Müeyyet Boratav, *Sakıncalı Doktor, 20. Yüzyıldan Anılar*, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

²⁷ Pr. Ahmet-Zeki Valîdî [Togan], "Seyahat Notları-Hatıra Defterinden", *Atsız Mecmua*, 6 (15 Ekim 1931), 138-140.

²⁸ Fahri Kılıç, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi Örneği", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, 738-740.

²⁹ I. Vasfi, "Orta Mektep Talebesi Dağda Kampta", *Akşam*, 4 Eylül 1932, 6.

³⁰ *Bolu Ortaokulu Dergisi 1935-1936*, No. 1, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 36.

³¹ "Bolu Halkevi İzçilerinin Tetkikati", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1932, 5. Gölün derinliğine ilişkin bugünkü ölçümlerle de uyumlu olması dikkat çekicidir. Tolga Coşkun, Ayşe Nilsun Demir, "Abant Gölü'nde Biyolojik Kalite Elementlerinden Sucul Makrofitler", *Acta Aqueatica Turcica*, 4 (2019), 500; Fatih Duman, Olcay Obalı vd., "Abant Gölü Suyunda Bazı Ağır Metallerin Mevsimsel Konsantrasyon Değişiminin Karşılaştırmalı Analizi", *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1 (2007), 132.

³² "Mudurnu Panayırı", *Son Posta*, 10 Eylül 1933, 4.

Bolu Halkevi izcilerinin Abant Gölü'nde yaptıkları sandal gezintisini gösteren bir fotoğraf. "Bolu Halkevi İzcilerinin Tetkikatı", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1932, 5.

1930-34 arası tespit edilebilen sınırlı sayıda haberden anlaşıldığı kadarıyla Abant Gölü ve çevresi "saklı kalmış bir köşe" hüviyetindedir. Atatürk'ün 1934 yılında gerçekleştirdiği Bolu ziyareti, bu "saklı cennetin" tanınması hususunda önemli dönüm noktalarından birisi olacaktır.

1934 Bir Dönüm Noktası: Atatürk'ün Bolu'yu Ziyareti

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra yol güzergâhının dışında kalması sebebiyle Bolu'yu ziyarete gelememiştir. 1934 yılında Boluluların da isteği doğrultusunda yol güzergâhında bir değişiklik yapılmış ve Atatürk 17 Temmuz 1934 tarihinde Bolu'ya ziyaret düzenlemiştir. Bolu'da Halkevinde bir gece kaldıktan sonra şehirden ayrılmıştır.³³ Atatürk bu ziyaretinde yeni yeni tanınan ve saklı bir yer olma hüviyetinden kurtulmamış bulunan Abant'a gitmemiştir ancak Reşat Aker'in aktardığına göre Halkevinde daha evvel Foto Ziya tarafından çekilmiş Abant Gölü fotoğraflarını görmüş ve buranın neresi olduğunu sormuştur. Aker de Abant Gölü olduğunu söylemiştir. Atatürk, buraya gidilmesini buyurmuşsa da Aker yol olmadığını belirtmiş, bunun üzerine Atatürk orada bulunan Vali Ali Rıza Bey'e "bu güzel yere bir yol yaptırınız" emrini vermiştir.³⁴

Atatürk'ün vermiş olduğu bu emir, her ne kadar kısa vadede istenilen sonucu sağlamasa da uzun vadede Abant'ın Türkiye çapında tanınan bir yer olmasının önünü açan bir adım olmuştur. Bir taraftan yol meselesinin çözümü için adımlar atılmaya başlanmış, diğer yandan Abant'a ilişkin ulusal basında çıkan yazılar artmıştır.

Abant Gölü'nün ulusal bir figür haline gelmesinin önündeki önemli engellerden birisi yol sorunudur. Bu sorunun aşılması Atatürk'ün vermiş olduğu direktife rağmen kolay olmamıştır. Zira 1923-1950 arası Abant hakkında çıkan yazılara, haberlere ve belgelere bakıldığında sıklıkla yol meselesinden şikâyet edildiği, çözüm arandığı ve fakat tüm bunların süreç boyunca tekrar tekrar dile getirildiği görülmektedir.

Haber gazetesinde çıkan İ. Vasfi imzalı yazıda Bolu hakkında bilgi verilmiştir. Yazıda, Bolu'daki Abant gölü, Esentepe gibi yerlerin İsviçre'deki doğal güzelliklerle yarışacak düzeyde olduklarını belirtilmiş fakat "oturulacak bir oda şöyle dursun, buralara rahatça gidebilmek için bir araba yolu bile" olmadığından ve şehrin ihmal edildiğinden şikâyet edilmiştir.³⁵

Atatürk'ün emrinin yanı sıra basında da dile getirilen şikâyetlerin ardından 1935 yılının hemen başında Vali Salih Cemal Gülen, Abant Gölü'ne yol yapılması meselesini gündemine almış ve bu konuya büyük önem vermiştir. Şubat 1935'te Ulus gazetesi muhabirine yaptığı açıklamada vilayet bütçesinden Abant'a yatırım yapılacağını ve yol

³³ Yücel Özkaya, "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1927 İstanbul ve Sonraki Gezileri", *Atatürk Yolu Dergisi*, 14 (1994), 207-209; Erol Evcin, "Gazi Mustafa Kemal'in Bolu'yu Ziyaretleri", *CTAD*, 21 (Bahar 2015), 146-159.

³⁴ Aker, "Abant'ı Nasıl Bulduk", 21.

³⁵ İ. Vasfi, "Memleket Mektupları, Bolu Nasıl Bir Yerdir", *Haber*, 9 Aralık 1934, 8.

açılıp otomobillerle gidip gelmenin temin edileceğini belirtmiştir.³⁶ Nisan ayında hava koşullarının elverişli hale gelmesiyle beraber Vali yol yapımı için gerekli hazırlıkların yapılması emrini vermiştir.³⁷ Abant Gölü'nün Bolu'nun güzelliğine eklenecek olması şu satırlarla ifade edilmiştir: “Yeşil Bolu'ya bu yıl bir de Abat gölü güzelliği ekleniyor. Etrafı çamlarla çevrilmiş küçük koylar yapmış berrak suyu, nefis balıklarıyla dünyanın en güzelyeri olan Abat eğlencelerine şimdiden can atıyoruz.”³⁸

Kısa bir süre sonra Bolu-Abant arası bir yol yapımına başlanmış, Vali Salih Cemal Gülen bu yolun bitirilmesiyle bizzat uğraşmıştır.³⁹ Böylelikle 1935 yılında gölün turizme kazandırılması hedeflenmiştir. Aynı yıl, yol açılmışsa da kısa sürede tahrip olmuştur.⁴⁰ İlk denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Nisan 1937'de tekrar yol açma çabalarına başlanmış, Temmuz ayında yol törenle açılmıştır. Ayrıca sporcular için bir kamp merkezi de aynı gün hizmete girmiştir. Bu törene 4000 kadar kişi katılmıştır.⁴¹ 1939 yılında Vali Salim Gündoğan vilayet işleriyle ilgili yapmış olduğu detaylı açıklamada Abant yoluna da kısaca değinmiş Bolu-Abant-Mudurnu toprak tesviyesinin ikmal edildiğini ifade etmiştir.⁴²

Bolu-Abant yolunun açılması yönünde faaliyetler sürdürülürken Abant Gölü ve çevresindeki faaliyetler kesilmemiş, aksine ağır ağır ama günden güne artan popülerliğe paralel olarak etkinlikler düzenlenmeye devam edilmiştir. Dönemin önemli ulusal gazetelerinden birisi olan Tan'da çıkan 24 Eylül 1936 tarihli bir yazıda özel olarak Abant'tan bahsedilmiş ve Abant Gölü'nün “günden güne ziyaretçi uğrağı haline geldiği” kalın puntolarla vurgulanmıştır.⁴³

Tan gazetesinde çıkan bir haber Abant'a yönelik ilginin giderek arttığını göstermektedir. “Sık Ormanlar Arasında”, *Tan*, 24 Eylül 1936, 9.

Dönemin en gözde faaliyetlerden birisi olarak göl çevresinde düzenlenen kamplar göze çarpmaktadır. Ulusal basına yansıyan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla bu kamplara katılım daha çok civar bölgelerdendir. Halkevleri, spor kulüpleri, okullar, öğretmenlerin yanı sıra, civar köylerden insanlar tarafından kamp düzenlediği

³⁶ “Memleket Postası, Boluda Türlü Çalışmalar”, *Ulus*, 4 Şubat 1935, 5.

³⁷ Necdet Emin, “Yurd Postası, Bolu'da Vilayet Meclisi ve Hilaliahmer Çalışmaları”, *Ulus*, 13 Nisan 1935, 5.

³⁸ “Yurd Postası, Boluda Sosyal Hayat Gelişiyor”, *Ulus*, 22 Nisan 1935, 5. Haberde Vali Salih Cemal'in Bolu'dan Abant'a otomobil ile gidilebilecek bir yol yapılması için köy kanunu gereğince civar köylerdeki köylüleri yolun kısa zamanda açılabilmesi için çalışmaya göndermek istediği aktarılmaktadır. Bahsi geçen kanun 1924 tarihli Köy Kanunudur. Kanununun 13 maddesinde köylülerin hangi durumlar için mecburi hizmetle yükümlü oldukları belirtilmektedir. Köy Kanunu, *Resmî Gazete*, 7 Nisan 1924, Kanun No. 442, S. 68, md. 13.

³⁹ Z. Danışman, “Yurd Postası, Bolunun Eşsiz Abant Gölü”, *Ulus*, 25 Haziran 1935, 5.

⁴⁰ Özdemir Tiryaki, *Bolu'da İktisadi Hayat*, 186.

⁴¹ Özdemir Tiryaki, *Bolu'da İktisadi Hayat*, 186; “Bolunun En Güzeli Mesire Yeri”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1937, 6.

⁴² “Bolu Vilayetinde Yol İşine Ehemmiyet Veriliyor”, *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1939, 9.

⁴³ “Sık Ormanlar Arasında”, *Tan*, 24 Eylül 1936, 9.

aktarılmaktadır. Gölün suyunun yılan akrep gibi haşerelerin sokmasına iyi geldiği, zayıf kalanların kilo almak üzere bu sudan içtikleri de ulusal basına yansıyan başka ilginç noktalar.44 Abant'ı ziyaret edenler arasında gruplar arasında "kibar aileler"ın yer aldığı belirtilmesi45 Abant'ın kamusal bir figür haline gelmesi için gösterilen çabaların daha çok şehrli halkta, orta sınıfta karşılık bulunduğunu göstermektedir.

Abant Gölü'ne giderek artan ilgi, gölün farklı yönlerinin de önem kazanmasını sağlamıştır. Bunlardan birisi de Abant Gölü'nde spor faaliyetlerinin yapılabilme olanaklarıdır. 14 Aralık 1937 tarihli *Ulus* gazetesinde "E. Yerlikaya" imzalı yazıda Bolu'daki spor çalışmaları konu edilmiş, bu bağlamda Abant Gölü'nden de bahsedilmiştir. Yazıda Abant Gölü ve çevresinin yaz mevsiminde kayak ve sandal gezileri, dağ gezileri ve kamp için uygun bir mıntika olduğu belirtilmiştir. Kışın ise gölün tamamen donmuş olduğundan gerek gölün üzerinde gerekse gölün kenarından itibaren 1300 metreye kadar yükselen Abant dağ silsilelerinden göle doğru kayak ve kızaklarla göle doğru spor faaliyetlerine başlamak üzere hazırlıklara başlandığı, Valinin de -o sırada Salim Gündoğan- bu faaliyetlere destek verdiği ifade edilmiştir.46 Görülebildiği kadarıyla 1937 yılı itibarıyla Abant'ın kış sporlarına uygunluğu yönüyle de ilgi çekmeye başladığı ve bu yönde adımlar atıldığı anlaşılmaktadır.47

1934 sonrası ulusal basında çıkan yazıların ve haberlerin yanında İstanbul'da basılan kitaplarda da Abant Gölü'nden bahsedilmesi dikkate değer bir husustur. Zuhuri Danışman'ın 1935'te İstanbul'da basılan *Çamlar ve Göller Ülkesi Bolu* adlı kitabında Abant Gölü'nden övgüyle bahsedilmiş, İsviçre ve İskoçya gölleriyle, Norveç fiyortlarıyla Abant Gölü kıyaslandıktan sonra Abant'ın tüm bu güzelliklerin toplam nispetinden bir güzelliğe sahip olduğu savunulmuştur.48

1938 yılında yine İstanbul'da Resimli Ay Matbaasında basılan Tarık Ziya Işırtman'ın *Bolu Coğrafyası* adlı eseri, Abant'la ilgili bilgiler vermesinin yanında geleceğe dönük son derece haklı tespitler ve öneriler içermesi bakımından da kıymetli bir eserdir. Kitapta Bolu'nun ve özellikle de eşsiz güzellikleriyle Abant'ın Türkiye'nin bir seyahat yuvası olabileceğine dair umutlar açıkça ifade edilmiştir. Abant'ın Ankara'ya yakın olması dolayısıyla Ankara halkının bir gölge bulmak, soğuk bir suya kavuşmak arzusuyla buraya ilgi göstereceği, Abant'ın Ankara'nın bir sayfiye yeri olması bakımından gelişime açık olduğu vurgulanmıştır. Bu bakımdan Abant'a ve Bolu'ya giden yolların yapılmasının büyük önem arz ettiği ve yolların bir kısmının yapılmış olduğu, bir kısmının da yapılmakta olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Abant'ın son zamanlarda tanınmaya başlandığı ve pazar günleri civardan otobüslerle geziler düzenlendiği bilgisi de verilmektedir.49

Tüm bu yazılarda, haberlerde Abant'tan övgüyle söz edilmesi, özellikle de yarı resmî olarak nitelendirilebilecek *Ulus* gazetesinde çok sayıda haber çıkması Abant Gölü'nün Türkiye'ye tanıtılması konusuna devlet kademesinde önem verildiğini göstermektedir.

1938 Basımında Artan İlgi

Buraya kadarki kısımda Abant'a ilişkin ulusal kamuoyunda giderek artan bir ilgi olduğu ancak bu ilginin gazetelerin iç sayfalarındaki haberlerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Atatürk'ün Bolu'ya düzenlediği gezi, Abant'a yönelik ilgiyi arttırmışsa da henüz gölün gelişimi hususunda istenilen düzeye gelindiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. 1938 yılında artan ilginin bir sonucu olarak basında Abant'a daha fazla yer verildiği ve Türk basınından hatırı sayılır isimlerin yazılarında Abant'tan söz etmeye başladığı, gazete sayfalarında Abant'a ayrılan yerin büyüdüğü görülmektedir.

Abant'a yönelik kamuoyunun ilgisini arttırmak üzere Matbuat Umum Müdürlüğünden destek istenmiş ve Bolu Belediyesi tarafından hazırlanan bir programla Burhan Belge, Şevket Süreyya Aydemir, Emin Erim gibi önde gelen gazeteciler ile ünlü Avusturyalı fotoğrafçı Othmar Pfershy'den oluşan bir heyet Abant'a gelmişlerdir. Bu gezi sonrasında çıkan yazılar ve fotoğraflarla Abant, Türkiye ve Dünya kamuoyuna daha geniş bir çerçevede tanıtılmaya çalışılmıştır.50

44 "Küçük Haberler", *Tan*, 25 Ağustos 1936, 8; "İsmi Tarihi Biri Aşk Macerasından Alan Güzel Kasaba: Mudurnu", *Son Posta*, 16 Eylül 1936, 5.

45 "İsmi Tarihi Biri Aşk Macerasından Alan Güzel Kasaba: Mudurnu", *Son Posta*, 16 Eylül 1936, 5.

46 E. Yerlikaya, "Bolu'da Spor Çalışmaları, Klübler Birleştirildi, Su ve Dağ Sporları Yapılacak", *Ulus*, 14 Aralık 1937, 6.

47 "Boluda Spor Faaliyeti Tanzim Ediliyor", *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1937, 6.

48 Zuhuri Danışman, *Çamlar ve Göller Ülkesi Bolu*, İstanbul: Sinan Basım ve Yayım Evi, 1935, 21-25.

49 Tarık Ziya Işırtman, *Bolu Coğrafyası*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1938, 35-36, 91-92.

50 Özdemir Tiryaki, *Bolu'da İktisadi Hayat*, 187. Buna benzer faaliyetler dönemin Matbuat Umum Müdürlüğünün bir politikası olarak yurdun birçok yerinde gerçekleştirilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Tör, *Yıllar*, 25, 36-37.

Gezinin ardından *Ulus*'un 14 Haziran 1938 tarihli nüshasının ilk sayfasında sağ üst köşeden "Yarın: Bolu Röportajları Yazan: Burhan Belge" şeklinde bir yazı duyurusu yapılmıştır. Ertesi günkü *Ulus* gazetesinin 7. sayfası tamamıyla Burhan Belge'nin Bolu hakkındaki izlenimlerini içeren yazısına ayrılmıştır. Belge yazıda, Bolu'nun aşçılarıyla bilinen bir yer olarak bilindiğini fakat asıl turizm yönüne özellikle dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur. Belge Abant'ı "*Dağların böğründe bir inci gibi ışıldayan*" bir yer olarak tasvir etmiştir.⁵¹ Bolu hakkında yazılarına devam eden Belge, Gere, Mudurnu, Mengen gibi Bolu ilçelerini tanıttıktan sonra 22 Haziran tarihli yazısını tamamen Abant Gölü'ne ayırmıştır. Fotoğrafların güzelliğini anlatmakta aciz kalacağı bir yer olarak nitelendirdiği Abant'tan övgüyle söz eden Belge, son birkaç yılda Abant adının her ağızda dolaştığını, kendilerinin de Ankara'da bu şöhreti işittiklerini ifade etmesi önemlidir. Ayrıca diğer yazılardan farklı olarak Abant'a iki sayfa -bir sayfası tamamen fotoğraf- ayrılması dikkate değerdir.⁵²

Nihayet 25 Haziran 1938 tarihinde *Ulus* gazetesi Bolu ve Abant'a verdiği önemi daha da ileri taşıyarak sadece bir iki sayfayla yetinmemiş, ayrıca 16 sayfalık bir Bolu ilavesi yayınlamıştır. Bu ilavede bazıları tekrar yazılar olmak üzere Burhan Belge'nin, Şevket Süreyya Aydemir'in yazıları bulunmaktadır. Bolu hakkında detaylı bilgiler içeren bu ilavede Abant'a büyük önem verilmiştir. 1939 yazında CHP tarafından Türkiye'nin muhtelif yerlerine mahalli renk ve güzelliklerin tespiti için 10 ressam gönderilmiştir. Bolu'ya gelen Ali Karsan tablosunda Abant Gölü'nü resmetmiştir.⁵³ Tüm bunlar, artık Abant'ın Türkiye'nin turizmi açısından önem verilen yerlerden birisi arasına girdiğini açıkça göstermektedir.

Bolu hakkında ilk kez bu dönemde Türkçe dışında başka bir dilde yazı kaleme alınmış olması da dikkate değerdir. Yukarıda Bolu ve Abant hakkında yazılarından söz edilen Burhan Belge, bunların dışında *TTOK Belleteni*'nde Fransızca bir yazı kaleme almıştır. Belge, yazısında Bolu'yu bir turizm merkezi olarak nitelendirmiş, Bolu'nun tarihi, folklorik, doğal güzelliklerinden bahsederken Abant'a da değinmiştir.⁵⁴ Bu ve daha sonra yine *TTOK Belleteni*'nde kaleme alınan diğer Fransızca yazılar, TTOK'un kuruluş gayesi de göz önüne alındığında Abant Gölü'nün uluslararası açıdan bir turizm mekânı haline getirilmeye çalışıldığının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Abant'ın tanınırlığının artması ile şehirde özellikle de Abant çevresinde bir değişim yaşandığı basından takip edilebilmektedir. Şehirde yaşanan gelişmelerle ilgili olarak göze çarpan ilk hadise 22 Ağustos 1938'de şehrin ilk otelinin yapılmasıdır. Haberde, Abant Gölü de zikredilerek Bolu'nun "*çok cazip bir yurt köşesi*" olduğu ancak buraya gelen seyyahların tam manasıyla rahat ettirilemediği ifade edilmiş, Bolu'nun bir turist şehri olması için konforlu bir otelin lüzumuna dikkat çekilmiştir. Bu noktada hususi teşebbüs yoluyla istenilen adımların atılmaması üzerine İçişleri Bakanlığının emriyle Bolu Belediyesi işi üzerine almış ve şehre ilk modern otel yapmıştır.⁵⁵

Yaklaşık bir yıl kadar sonra bu kez Abant gölü sahilinde güzel ve konforlu bir otel yapılacağı haberi basına yansımıştır. Ayrıca haberde Abant Gölü'ne yönelik gölde su sporları yapmak için bir kik, bir yelkenli ve birkaç kayık alınacağı gibi yapılacak başka yatırımlardan da söz edilmektedir. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla yaklaşık bir yıldan beri Bolu'dan Abant'a Pazar sabahları gününbirlik yapılan otobüs seferlerinin devam ettirileceği belirtilmiştir.⁵⁶ Nitekim Abant Gölü'nde özellikle su sporlarına yönelik adımlar atılmaya çalışılmış ve 1939 senesinde Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından Bolu'daki sporcuların istifadesi için şarpi (sharpie) ve kik (gig) gönderilmiştir.⁵⁷

⁵¹ Burhan Belge, "Bolu", *Ulus*, 15 Haziran 1938, 7.

⁵² Burhan Belge, "İşte: Abad Gölü Fakat:", *Ulus*, 22 Haziran 1938, 6-7. Bu yazı *TTOK Belleteni*'nde de "Abad Gölü" başlığıyla yayınlanmıştır. *TTOK Belleteni*'nde Bolu ve Abant hakkında çıkan tespit edebildiğimiz ilk yazı budur. Burhan Belge, "Abad Gölü", *TTOK Belleteni*, 20/105 (Ağustos 1938), 15-17.

⁵³ "10 Ressamımız Memleketin Muhtelif Yerlerine Hareket Ediyor", *Ulus*, 18 Ağustos 1940, 2.

Ali Karsan, 1903 yılında doğmuştur. Sanayi-i Nefise'den mezun olduktan sonra Münih ve Paris'te çalışmalarını sürdürmüştür. Yurda döndükten sonra uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. Resimleri izlenimciliğin bütün teknik ve estetik özelliklerini taşır. Seyfi Başkan, *Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türk Ressamları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, 48.

⁵⁴ Burhan Belge, "Bolou, Centre de Tourisme", *TTOK Belleteni*, 22/115 (Şubat 1939), 20-21.

⁵⁵ "Belediye, Konforlu, Güzel Bir Otel Yaptırdı", *Ulus*, 22 Ağustos 1938, 6.

⁵⁶ "Bolu'da Abat Gölü Sahilinde Bir Otel Yapılacak", *Ulus*, 11 Temmuz 1939, 6.

⁵⁷ "Abat Gölünde Kik ve Yelkenli", *Ulus*, 31 Temmuz 1939, 6.

1939 yılında Abant Gölü'nde yapılan su sporu faaliyetleri. "Abat Gölünde Kik ve Yelkenli", *Ulus*, 31 Temmuz 1939, 6.

Abant'a yönelik artan ilgi bağlamında yol meselesi tekrar gündeme gelmiş, basında tartışıldığı gibi konu ilk defa mecliste de dile getirilmiştir. Basında yol meselesini gündeme taşıyan isimlerden Falih Rıfki Atay, Abant Gölünün arkadaşları tarafından methedildiğini ifade ettikten buraya gitmenin zorluklarından ve Türkiye'nin yol sorunundan bahsetmiştir.⁵⁸ Dönemin önemli gazetecilerinden Asım Us da bir yazısında Abant Gölüne değinmiş ve İstanbul-Ankara arası ikinci bir demiryolu hattı kurulmasının ve bu hattın Bolu içinden geçmesinin "*Dünyanın en güzel turistik bir mevki olmaya namzet bulunan*" Abant Gölünün tanınmasına fayda sağlayacağını ifade etmiştir.⁵⁹ Atay ve Us dönemin önde gelen gazetecileri olmalarının yanında milletvekilliği de yapmaktadırlar. Ayrıca Atay II, III ve IV. dönemlerde Bolu milletvekilidir.⁶⁰

Sonunda bu talepler TBMM'de Bolu Milletvekili Emin Yerlikaya tarafından da dile getirilmiştir. 26 Mayıs 1939'da gerçekleştirilen Nafia Vekâletinin bütçesine ilişkin görüşmelerde söz alan Yerlikaya, Etimesgut-İzmit arasında Bolu'dan da geçecek hattın Ankara-İstanbul arasında büyük fayda sağlayacağını belirttiikten sonra Ankara-İstanbul arası gününbirlik seyahatlerin gelişeceğini, bunun da Bolu'nun turizmüne büyük katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda Abant gölünden bahseden Yerlikaya, "*1700 metre irtifaında çamlar arasında berrak su ve alabalıklarile meşhur olan ve her türlü spor hareketlerine müsaid olan*" Abant Gölü'nün yapılacak bu hat sayesinde Ankara'nın çok kıymetli bir sayfiyesi haline geleceğini dile getirmiştir.⁶¹

1930'lu yılların sonuna geldiğimizde Atatürk'ten sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü de Ağustos 1939'da Bolu'yu ziyaret etmiş, Abant'a da gelerek bizzat tetkiklerde bulunmuştur. Eşi Mevhibe Hanım'la burada bir süre dinlenen İnönü, dönemin Bolu Valisi Naci Kıcıman'a gerek yolların inşası gerekse gölün etrafının temizlenmesi için icap eden tedbirlerin alınmasını emretmiştir.⁶² Ayrıca Abant Gölü civarına bir otel yapılmasını tavsiye etmiştir.⁶³

⁵⁸ Falih Rıfki Atay, "Medenî Cihazlanma", *Ulus*, 19 Haziran 1938, 1, 8.

⁵⁹ Asım Us, "İstanbul ile Ankara Arasında İkinci Bir Hat", *Vakit*, 28 Nisan 1939, 1.

⁶⁰ Funda Selçuk Şirin, "Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rıfki Atay", *Vakanüvis*, 2 (Güz 2017), 256.

⁶¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 6, C. 2, Birleşim 18, 26 Mayıs 1939, 298-299.

⁶² "Milli Şefimiz Bolu'ya Şeref Verdiler", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, 1, 7; Erol Evcin, "Cumhur Reisi İsmet İnönü'nün Bolu'yu Ziyareti (5-7 Ağustos 1939)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 32 (Bahar 2022), 558.

⁶³ "Cumhurreisimiz Dün Akşam Ankaraya Avdet Etti", *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1939, 1, 9.

1939 yılına ait Abant Gölü'nün bir fotoğrafı. "Bolu'da Abat Gölü Sahilinde Bir Otel Yapılacak", *Ulus*, 11 Temmuz 1939, 6.

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Abant

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından savaşa katılan devletler savaşın getirdiği yıkıcı etkilerden kendini kurtaramazken, savaşa katılmayan ülkeler de başta ekonomi olmak üzere birçok bakımdan olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir. Türkiye de savaşa fiilen dâhil olmamakla birlikte savaşı ensesinde hisseden bir ülke olarak özellikle ekonomik anlamda savaşın etkilerini yakından hissetmiştir. Ayrıca savaş yılları boyunca genel bütçe içerisinde savunma giderleri artarken, sağlık, eğitim, bayındırlık gibi sosyal harcama kalemleri düşüş göstermiştir. Köylerde ve şehirlerde fiyat artışı ve iase sorunları ortaya çıkmıştır. Öyle ki savaşa giren ülkelere daha yüksek fiyat artışları ortaya çıkmıştır.⁶⁴

Geneldeki olumsuz tabloya rağmen 1940'lı yıllarda Abant Gölü'nün kamusallaşması açısından seyre bakıldığında hem bir genişleme hem de bir süreklilik görülmektedir. Atatürk'ün ziyaretiyle hızlanan süreç daha da ivmelenecek şekilde devam etmiştir. Diğer taraftan başta yol meselesi olmak üzere sorunlara bir türlü istenilen çözümün bulunamaması da söz konusudur. Bu eksikliklerin ortaya çıkmasında ekonomik sıkıntıların, bürokratik yavaşlığın rol oynadığı söylenebilir.

1940 yılının başında Abant'ın ne durumda bulunduğu ile ilgili detaylı bilgiyi Abant'a çıkan kayak kafilesi içerisinde bulunduğu anlaşılan Muvaffak Uyanık'ın seyahat notlarında bulmak mümkündür:

"Denizden 1400 metre yüksekte olan bu göl, bahardan yaz sonlarına kadar, göle yakın köylerin yaylağı. Bolu ve Mudurnu'nun bir kamp yeridir. Havalarda ısınmağa başlayınca köylüler gölün batı sıralarında çattıkları yayla evlerine çıkarlar, hayvanlarını ormanlara, çayırlara salarlar. Gölün kenarlarına çamlıklar arasına çadırlar kurulur, kuzular çevrilir, avcılar ormanlarında ava çıkarlar. Gölde mercan ve alabalık avlanır, sandallar dolaşır. Gölün etrafında ufaklı büyüklü altı bina buranın sükunetine bir emniyet verir."⁶⁵

Her ne kadar 1930'ların sonunda Bolu-Abant yolunun açılması ve tesviyesinin tamamlandığı ifade edilmişse de Bolu geneline bakıldığında ulaşım hala ciddi bir sorundur. Gerek Ankara gerekse İstanbul yönünden Bolu'ya gelmek, sonrasında Abant'a ulaşmak meşakkatli bir iştir. Abant'a kayak yapmak üzere İstanbul'dan yola çıkan Muvaffak Uyanık ve arkadaşları Adapazarı'na kadar trenle gelmişler, daha sonra otobüsle Bolu'ya ulaşmışlardır.

⁶⁴ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020; İlhan Tekeli, Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si, İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla*, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

⁶⁵ Aktaran Mehmet Süme, *Evllya Çelebi'nin İzinde Bolu*, Ankara: Bengü Yayınları, 2013, 145.

“Kaptıkaçtı” adı verilen motorlu araçlarla Tatova (Yolçatı) köyüne kadar geldikten sonra 20 kilometreden fazla çamurlu bir yolu geçerek Abant’a ulaşmışlardır.⁶⁶

Anne tarafından da Bolulu olan Altan Öymen, babası Hıfzırrahman Raşit Öymen’in 1943 seçimlerinde Bolu milletvekili seçilmesinden sonra, ailesiyle birlikte yaz aylarında Ankara’dan Bolu’ya bir gezi düzenlemişlerdir. O tarihlerde henüz 11-12 yaşlarında bir çocuk olan Altan Öymen’in anılarında aktardığına göre Ankara-Bolu yolculuğu son derece meşakkatli geçmiştir. Ankara’dan Bolu’ya Emniyet otobüsleriyle 12 saatlik bir yolculuk sonunda varabilmişlerdir. Bolu’ya vardiktan sonra Baba Öymen’in ilçe ve köy gezileri yapmak üzere ayrılmasının ardından Öymen ailesinin diğer fertleri birkaç günlüğüne Abant’a gitmişler, burada Orman idaresinin misafirhane olarak kullandığı küçük bir eve yerleştirilmişlerdir. Altan Öymen’in hatırladığı kadarıyla 1943 yılında gölün etrafında kendilerinden başka kimse yoktur. Elektrik, radyo, araç olmadığından dünyayla ilişkileri kesilmiş gibidir. Kaldıkları evle civar köyden bir kadın ilgilenmektedir. İlk gün hava iyi olsa da sonraki günlerde sis ve yağmur gelmiş, dolayısıyla evde oturmaktan başka çareleri de kalmamıştır. Tüm bunlar Altan Öymen’de Abant’ın kasvetli bir yer olduğu izlenimini yaratmıştır. Öymen’in anılarında yer alan Abant fotoğrafı da bu kasvetli havayı açıkça yansıtmaktadır.⁶⁷ Öymen’in Abant’ı insanlardan uzak bir yer şeklinde tasvirine başka kaynaklarda da rastlanmaktadır. *TTOK Belleteni*’nde Warrigal imzasıyla çıkan Fransızca bir yazıda da Abant, “insanın henüz iz bırakmadığı küçük bir doğa cenneti” olarak nitelendirilmiştir.⁶⁸ Bu doğa açısından olumlu bir durum olarak nitelendirilebileceği gibi Abant çevresine henüz istenilen yatırımın yapılamaması olarak da yorumlanabilir. Bu bakımdan Öymen’in Abant’a dair çizdiği “yalnız yer” imajını bir bakıma desteklemektedir.

Dönemin ulusal basını incelendiğinde Abant gölü çevresinde sportif faaliyetlerin devam ettiği ve bu faaliyetlerin daha sık bir şekilde basına yansıdığı görülmektedir. Bu faaliyetler Abant çevresindeki yapılaşmayı destekleyici bir unsur olmuştur. 1930’lu yıllarda başlamış olan kış sporlarına yönelik faaliyetler yine Bolu Halkevi bu faaliyetlerde öncülüğünde sürdürülmüştür.⁶⁹ 1940 yılının hemen başında çıkan haberlere göre İstanbul’dan bir grup öğretmen ve öğrenci bayram tatilinden istifade ederek Bolu’ya gelmiş, Bolu’dan da gerçekleşen bazı katılımlarla birlikte Abant’a giderek kayak yapmışlardır. Haberde, Abant’ın kış sporları açısından elverişli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Bolu Valiliğinin de durumu göz önüne alarak mevcut üç yazlık binaya ilaveten bir de kayak evi yaptırdığı ve Bolu ve yakın köylerle iletişim kurabilmek adına telefon hattı kurdurulduğu yazıda geçmektedir.⁷⁰ Aynı yılın Mayıs ayında bu kayak evinin inşaatı bitmiş, ayrıca muntazam bir yol açıldığı da yazıda belirtilmiştir. Türkiye’de ilk defa donmuş bir göl üzerinde kayak faaliyetlerinin yapıldığı belirtilen bu haberde kış sporları açısından Bolu ve Abant’ın Bursa ile rekabet edecek düzeye gelebileceği de dile getirilmiştir.⁷¹ Bu amaçla 1945 senesinde Bakanlar Kurulu tarafından Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğüne Abant Gölü civarında kayak ve dağ sporlarına elverişli yerlerde bina ve gerekli tesisat yapılmak üzere irtifak hakkı tesis edilmiştir.⁷²

⁶⁶ Aktaran Süme, *Evliya Çelebi’nin İzinde*, 145-150.

⁶⁷ Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, İstanbul: Doğan Kitap, 2002, 387-388.

⁶⁸ Warrigal, “Le Lac Abant”, *TTOK Belleteni*, 38 (Şubat 1945), 41-42.

⁶⁹ Kılıç, “Bolu Halkevi”, 738-740.

⁷⁰ “Boluda Kayak Yapan Muallimler” *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1940, 6; Boluya Giden Öğretmen ve Talebe Kafilesi Geri Döndü”, *Son Posta*, 28 Ocak 1940, 11.

⁷¹ “Boluda Kış ve Dağ Sporları”, *Son Telgraf*, 3 Mayıs 1940, 2.

⁷² T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2-107-109-Sıra 2, (2 Nisan 1945).

İstanbul'dan Abant'a kamp ve kayak yapmaya gelen kafilenin bir fotoğrafı. "Boluda Kayak Yapan Muallimler" *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1940, 6.

Bolu'da her sene kutlanan Abant günleri kapsamında Abant gölünde yapılan şenliklerde sportif faaliyetlere de yer verilmiştir. 30 Temmuz 1944 tarihli *Ulus* haberine göre Abant Bayramı kapsamında gölde yüzme ve koşu yarışları gerçekleştirilmiş ve dereceye giren yarışmacılara ödül verilmiştir.⁷³ Bolu basınına yansıyan bir haberde ise Abant Bayramı'ndan bir spor bayramı olarak söz edilmiştir. Bayram kapsamında Abant'ta bir tören düzenlenmiş, çeşitli spor müsabakaları, yarışmalar gerçekleştirilmiştir. Haberden anlaşıldığı kadarıyla yapılan bu etkinliklere katılım daha çok Bolu çevresiyle sınırlı kalmıştır.⁷⁴

1940'lı yılların ortalarına gelindiğinde Abant'ın kültürel hayatın bir öznesi olması bakımından da yavaş yavaş bir konum edinmeye başladığı görülmektedir. Bolu Halkevi tarafından *Abant* adında bir kültür dergisi çıkarılması kararlaştırılmış ve derginin ilk sayısı 30 Ağustos 1944'te yayımlanmış ancak dergi yalnızca 13 sayı çıkabilmiştir.⁷⁵

1945 yılına geldiğimizde ise Abant ilk defa bir sinema mekânı olarak kullanılmış, bu yönüyle ulusal basının da gündemine girmiştir. Rejisörlüğünü Faruk Kenç'in yaptığı, dönemin şöhretli isimlerinden Münir Nurettin Selçuk, önemli aktörlerinden Talât Artemel gibi isimlerin rol aldığı *Hasret* adlı filmde, Abant gölü civarında yaşanan bir aşk hikâyesi konu edilmiştir. Tanin gazetesi filmle ilgili olarak "bu yeni yerli filmde Abant gölü civarında cereyan eden hazin bir aşk hikâyesi anlatılırken, en güzel dekorlarla cennet Anadolu'nun bir köşesi tabii güzellikleriyle konuşmaktadır. (...) Bilhassa filmin tabii dekorları, bizde bu nevi filmlerin en güzeli olacağını bir delil olarak gösterilmektedir."⁷⁶

⁷³ "Bolu'da Abad Gölüne Gidildi", *Ulus*, 30 Temmuz 1944, 2. Atatürk'ün Bolu'yu ziyaret tarihi olan 17 Temmuz her yıl "Abant Bayramı" adıyla Bolu halkı tarafından çeşitli sosyal, kültürel etkinliklerle kutlanmaktadır. Evcin, "Gazi Mustafa Kemal'in", 159.

⁷⁴ "Abad Günü", *Yeşil Bolu*, 31 Temmuz 1946, 1, 3.

⁷⁵ "Bolu Halkevi Çalışmaları", *Ulus*, 18 Ekim 1944, 2; Selami Özsoy, *Bolu Basın Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020, 302-304; Kılıç, "Bolu Halkevi", 748-749.

⁷⁶ "Yeni Bir Yerli Film: "Hasret," *Tanin*, 11 Ocak 1945, 4.

Abant Gölü'nün de mekân olarak kullanıldığı *Hasret* filmine ait Akşam gazetesinde çıkan bir reklam. *Akşam*, 11 Şubat 1945, 4.

Cumhuriyet gazetesinden Abidin Dâver, "Hem Nalına Hem Mıhına" adlı köşesinde bu filmde ve Abant'tan bahsetmektedir. Filmin Abant Gölü'nde çekildiği bilgisini veren Dâver'e göre, "Gölün etrafını saran çam ormanları, gölün sularını örten nilüfer çiçekleri, güneşin ışıklarıyla yanan pırl pırl suları, çok iyi ve temiz alınmış resimleri ile filmin dış manzaraları müstesna bir güzellik" arz etmektedir. Filmdeki manzaraları görüp Abant Gölü'nden ilham almak isteyenlerin olacağını ifade etmiş ve iç turizm açısından Bolu ve Abant için müstesna bir propaganda mahiyetinde olduğunu önemle vurgulamıştır.⁷⁷

Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Abant

İnsanlık tarihinin en kanlı mücadelesi olan İkinci Dünya Savaşının kıyasından geçmekle birlikte ekonomik sıkıntılarını doğrudan hisseden Türkiye, savaşın ardından siyasi ve ekonomik anlamda önemli bir değişim sürecine girmiştir. Soğuk Savaş sürecine girilmesinin de etkisiyle uluslararası planda Batı blokuna, siyasi ve ekonomik anlamda liberalizme yaklaşan Türkiye hemen hemen 15 sene sonra çok partili hayata dönüş yapmış, iktidardaki CHP de özellikle 1947'deki kurultayıyla beraber Tek Parti Dönemi'nin uygulamalarını önemli ölçüde gevşetmiştir.⁷⁸ Bolu ve Abant da bu süreçten etkilenmiştir. Savaş yıllarında her ne kadar basına yansıyan haberlerde Abant'a yönelik bir şeyler yapılmaya çalışıldığı görülse de bu adımlar istenilen düzeye erişememiştir. Çok partili hayata geçilmesinin verdiği cesaretle basında olsun, mecliste olsun zaman zaman Abant'a yönelik atılan ya da atılmayan adımlar sorgulanmış, hükümete yönelik eleştirel bir dil kullanılmıştır.

Bu döneme ilişkin ilk dikkat çeken yazı 2 Ekim 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Hıfzı Veldet Velidedeoğlu tarafından kaleme alınmıştır. "Yurd İçinde 2000 Kilometre" başlıklı yazı dizisinin dördüncüsünde Abant'a yer veren Velidedeoğlu bölge hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Velidedeoğlu'nun yazının başında Abant Gölü'nü yıllardan beri duyduğunu, resmini gazetelerde, çerçevelemiş renkli fotoğraflarda gördüğünü ve az çok fikir sahibi olduğunu ifade etmesi Abant'ın tanıtılması için bu zamana kadar yapılan çalışmaların bir ölçüde fayda sağladığını göstermektedir.⁷⁹ En azından bölge halkı dışında gazete okuyan şehir halkının Abant hakkında fikir sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Gölde kayıkla gezinti yapan Velidedeoğlu, yazıda bölgenin güzelliğinden övgüyle söz etmekle birlikte ulaşım ve konaklama sıkıntısından şikâyet etmektedir. Mudurnu Belediyesinin yaptırmış olduğu ve "Mudurnu Evi" olarak anılan evde kaldıklarını, kendilerinden başka İstanbul'dan ve Ankara'dan gelen başka isimlerin olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin İstanbul'dan gelen bir üniversite asistanı, Ankara'dan gelen bir meteoroloji mühendisi Mudurnu orman mühendisinin eşi ve bir lise öğretmenin olması yukarıda da belirtildiği üzere bölgeyi tanıyan toplumsal tabaka hakkında fikir vermektedir. Diğer taraftan yine Velidedeoğlu'nun Abant Gölü'nde balık tuttıklarına şahit olduğu bir süredir burada kalan Ankara'dan gelmiş kadın erkek İngiliz grubuyla karşılaşması bu yazı boyunca rastlanan durumların dışında kalan bir istisnadır.⁸⁰ Abant'ın iç turizm açısından dahi sınırlı bir

⁷⁷ "Hem Nalına Hem Mıhına, Yeni Bir Türk Filmi", *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1945, 2.

⁷⁸ Serdar Kara, *Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkiye'de Din Politikalarındaki Değişim Üzerine 1945-1950*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, 141-142.

⁷⁹ Hıfzı Veldet [Velidedeoğlu], "Yurd İçinde 2000 Kilometre 4, Abant Gölünde", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1945, 2.

⁸⁰ [Velidedeoğlu], "Yurd İçinde", 2.

düzeyde yaygınlaşması söz konusuysen yabancı turistler tarafından ziyaret edilen bir yer olduğuna dair bunun dışında başka bir kayda rastlanmamıştır.

1930'lardan itibaren Abant'a yönelik atılan irili ufaklı adımlar neticesinde Abant Gölü, 1946 tarihli *Türkiye Kılavuzu*'nda da yer almıştır.⁸¹ Bu kılavuzda yazılana göre gölün kenarında Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından yaptırılmış 40 kişilik bir dağ evi ile belediyeye ait altışar yataklı iki otel ve Orman İşletmesi Müdürlüğüne ait 8 parça bina bulunmaktadır.⁸² Velidedeoğlu'nun bahsettiği otelin, kısa sayılabilecek bir süre içerisinde hizmete girdiği anlaşılmaktadır.

Abant'ın Türkiye kamuoyunca daha fazla tanınmasına zemin hazırlayan bir başka gelişme "Ankara Cinayeti" olarak bilinen ve o dönem büyük gürültü koparan olaydır. Tam da çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan bu hadise çalkantılı bir süreç sonunda Bolu'ya taşınmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse Ankara'da ünlü bir doktor olan Neşet Naci Arzan muayenehanesinde kimliği belirsiz bir kişi tarafından öldürülmüştür. Cinayetin ardından katil olarak Reşit Mercan adlı bir genç teslim olmuş ve Ankara'da yapılan yargılamalar neticesinde cezaya çarptırılmıştır. Ancak yargılamalar sırasında konuya dönemin Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay ile Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın da yer aldığı önemli kişilerin adı karışmıştır. Yoğun ilgi çeken bu davanın Ankara safhasında alınan kararları Yargıtay bozmuş ve dava Ankara'dan Bolu'ya taşınmıştır. Bolu'da görülen dava sürecinin özellikle ilk safhalarında kamuoyunun gözü Bolu'ya dönmüş, Ankara'dan ve İstanbul'dan gazeteciler, avukatlar, olayla alakalı kimseler ve meraklılar Bolu'ya akın etmiştir.⁸³

Bolu'ya gelen ve davayı takip eden gazetecilerden birisi de o dönem *Tasvir* gazetesinde muhabirlik yapan Tekin Erer'dir. Erer anılarında, Bolu ve Abant hakkında kıymetli detaylar vermektedir. İstanbul'dan Bolu'ya oldukça zor koşullar altında, kimi zaman iki gün dahi süren yolculukla varıldığını belirten Erer, dava sürecini iki gazeteci olarak takip ettiklerini bir gazetecinin olan biteni haber vermek üzere telefon sırasında nöbet tuttuğunu, diğer gazetecinin ise celseyi takip ettiğini anlatmaktadır. Erer, Abant hakkında da dikkat çekici bir anekdot aktarmaktadır. Bu dava sırasında Bolu Belediye Başkanı -isim vermemiştir- mahkemeyi takip eden gazetecileri Abant'a yemeğe davet etmişti. Bolu'dan Abant'a toprak yollardan iki saatten fazla bir zamanda varabilmişlerdi. Göle vardıklarında bir tabiat harikası ile karşılaştıklarını belirten Tekin Erer, dönüşte her gazetecinin hemen her fırsatta Abant'ın güzelliğinden bahsettiklerini ifade etmektedir. Erer'e göre Abant Gölünün Türkiye çapında meşhur olması da bu vesileyle gerçekleşmiştir.⁸⁴

Erer'in bu anlatımında biraz mübalağa olduğu söylenebilir. Zira dönemin basınında Abant'a özel olarak yazılmış yazı sayısında gözle görülür bir artışa rastlanmamıştır. Ayrıca buraya kadar da gösterilmeye çalışıldığı üzere Abant 1930'ların ikinci yarısından itibaren sınırlı da olsa ulusal kamuoyunca tanınmaya başlanan bir yerdir. Bununla birlikte Erer'in söyleminde haklılık payı da yok değildir. Bu dönemde kamuoyunun büyük ilgisini çeken Ankara Cinayeti Davasına ilişkin haberler ulusal basında sıklıkla yer almış, dava Bolu'ya alındıktan bir süre sonra "Bolu Davası" olarak anılmaya başlanmıştır.⁸⁵ Ayrıca Bolu yerel basını incelendiğinde Bolu'ya şehir dışından gelen gazetecilerin çeşitli yerel etkinliklere katıldıkları, halk tarafından ilgiyle karşılandıkları, gazetecilerin de Bolu halkına ve kültürüne ilgi duydukları görülmektedir.⁸⁶ Dolayısıyla Erer'in anlatımındaki ifadeler biraz mübalağalı olmakla birlikte Ankara Cinayeti Davası'nın Bolu'nun ve Abant'ın ulusal kamuoyunca tanınmasında önemli bir rolü olduğu da gerçektir.

Yine bu dönemde İstanbul'da düzenlenen Bolu-Abant geceleri Bolu ve Abant'ın tanıtılmasını amaçlayan önemli bir faaliyettir. Nisan 1947'de İstanbul'da tahsil gören gençler tarafından bir gece düzenlenmesi kararı alınmıştır. İstanbul'un ünlü mekânlarından Tokatlıyan ve Maksim salonlarında yapılacak gecede Bolu'dan mahalli oyunları sergileyecek 30-40 kişilik bir heyetin gelmesi, ayrıca Basın Yayın Genel Müdürlüğünden de "Ankara Bolu

⁸¹ Özdemir Tiryaki, *Bolu'da İktisadi Hayat*, 187.

⁸² *Türkiye Kılavuzu*, C. I, Ankara: 1946, 650. Dağevinde kalabilme şartları hakkında detaylı bilgi için bk. "Tabii Güzellikleriyle Dünyaca Tanınmış Olan Abant Dinlenme Yerlerinin Birincisidir", *TOK Belleteni*, 90 (Temmuz 1949), 10.

⁸³ Ankara Cinayeti olarak kamuoyuna yansıyan olay için bk. İhsan Tomuş, *Ankara Cinayeti*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003; Uğur Mumcu, *40'ların Cadı Kazanı*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1993, 171-177.

⁸⁴ Tekin Erer, *Hayatımdan Esintiler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994, 191-192.

⁸⁵ Örnekler çok fazla olduğundan burada birkaç tanesiyle yetinmek gerekirse: "Boludaki Muhakeme Bugün", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946, 1, 3; "Bolu Davası", *Ulus*, 14 Temmuz 1948, 1.

⁸⁶ H. Cemal Gökçesu, "Düğün Sohbetleri", *Yeşil Bolu*, 25 Aralık 1946, 3-4.

İstanbul” adında bir getirilmesi planlanmış, Nisan ayının sonunda planlandığı üzere gece düzenlenmiştir.⁸⁷ 1948 senesinde bu defa “Okuyan Bolu’lu Gençlere Yardım Derneği” tarafından Bolu-Abant gecesi düzenleneceği duyurulmuş, 14 Mayıs 1948 Cuma günü Taksim Belediye Gazinosu’nda Bolu’dan halkoyunu ekiplerinin de katıldığı gece düzenlenmiştir. Gecede öğrencilerin yararına gelir toplanmaya çalışılmıştır.⁸⁸

1930’lı yıllardan beri Abant Gölü kıyısında düzenlenen kampların 1945 sonrası muhtemelen savaş sonrası ekonomik koşulların görece düzelmesiyle alakalı olarak arttığı görülmektedir. Bu dönemde ulusal basında Abant Gölünde yaz-kış düzenlenen kamplarla ilgili haberlerin⁸⁹ yanı sıra ilanlar da yer almaktadır.⁹⁰

Abant'ta düzenlenen kamplara ilişkin bir ilan. “Abant Kampı”, *Ulus*, 5 Temmuz 1947, 5.

Abant Gölü ve çevresinde spor ve kamp faaliyetlerinin artışının ardından bu dönemde ayrıca bölgenin fiziki ve ruhi sağlık açısından da önemli bir yer olduğunun fark edilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda dikkat çekici bir yazı 6 Ağustos 1949’da Prof. Dr. Rasim Adasal tarafından *Ulus*’ta kaleme alınmıştır. Türkiye’de modern psikiyatrinin kurucusu olarak görülen Adasal⁹¹ yazısında, şehir hayatının koşuşturmacasından fiziki ve ruhi anlamda bitkin düştüğünü insanın, bir müddet şehirden uzaklaşmak ve kır, dağ, deniz havası almak ihtiyacı duyduğunu, bunun artık insanın medeni bir ihtiyacı haline geldiğini savunmuştur: “Artık cemiyetin her tabakasından motörlerin ve fabrikaların gazları ve kokularıyla dolan şehir havasından bir müddet kurtulup bakir tabiatın sinesine karışmak ve onun bütün nimetleri ile haşır ve neşir olmak genel bir âdet hükmünü almıştır”.⁹²

Yukarıda da bahsi geçen Abant kamplarına dair Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü’nün resimli ve izahlı “Abant Kampları” broşürünü gördüğünü ve şöhretini duyduğu Abant Gölü’nü bayram tatilinde bu maksatla dinlenme yeri olarak seçtiğini anlatan Adasal, gördüğü güzelliği şöyle anlatmaktadır:

“Abant gölü günün muhtelif zamanlarında renk çeşnisi değişen suyu, onu kuşatan heybetli çam ormanları ve yaylaları, muhtelif yerlerindeki buzlu pınarları ile tabiatın dört hayat unsurunu toplıyan ve bütün sıhhat şartlarını sağlıyan tabii bir harikadır. Ressamlar, şairler, romancılar, tabiat filezofları her köşeden başka bir manzara veren bu güzel gölün şeklinden, renklerinden, sathında yetişen nilüferlerinden, ormanlarının

⁸⁷ “İstanbul’da (Bolu-Abant) Gecesi”, *Yeşil Bolu*, 2 Nisan 1947, 1; “İstanbul’da Bolu-Abant Gecesi”, *Yeşil Bolu*, 16 Mayıs 1947, 1. Bahsi geçen film daha önce ulusal basına da yansımıştır. *Ulus*’ta çıkan bir habere göre Basın Yayın Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir film gazetecilere gösterilmiştir. Bu filmde Bolu ve Abant’tan bahsedilmiştir. “Yankılar, Dün Gördüğümüz Filmler”, *Ulus*, 15 Şubat 1946, 2.

⁸⁸ “İstanbul’da Bolu-Abant Gecesi”, *Yeşil Bolu*, 2 Mayıs 1948, 1; “İstanbul’da Abant Gecesi”, *Yeşil Bolu*, 16 Mayıs 1948, 3; “İstanbul’da Bolu-Abant Gecesi”, *Yeşil Bolu*, 23 Mayıs 1948, 1.

⁸⁹ “Abant Kampı İçin Yapılan Hazırlık”, *Ulus*, 26 Haziran 1947, 4; “Abant Gölünde Kayak Kampı Kurulacak”, *Yeni Sabah*, 4 Şubat 1948, 4.

⁹⁰ “Abant Kampı”, *Ulus*, 5 Temmuz 1947, 5. Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından da Abant’ta kamp düzenlenmektedir. “Abant Kampları”, *Ulus*, 20 Haziran 1948, 6.

⁹¹ Işık Sayıl, “Biyografi: Prof. Dr. Rasim Adasal”, *Kriz Dergisi*, 2 (2005), 37-38.

⁹² Prof. Dr. Rasim Adasal, “İdeal Bir Sağlık Kaynağı, Abant’a Göç”, *Ulus*, 6 Ağustos 1949, 2.

seslerinden binbir ilham alabilirler; ve muhakkak ki bundan sonra da yetişmekte olan Türk şairleri –eskilerin Çamlıca, Bebek, Adalar’ı yazmaları gibi- burayı tasvir ve terennüm edeceklerdir.”⁹³

Bir hekim sıfatıyla konuştuğunu ifade eden Adasal, Abant’ta yapılan kamp ve spor faaliyetlerinin insanlara fiziki ve ruhi sağlıkları açısından birçok fayda sağladığını belirtmiş ve bunları yazısında detaylı olarak anlatmıştır. Tüm bunlarla birlikte bazı eksiklikleri de dile getiren Adasal, Bolu’dan göle giden yolun arızalı olduğundan ve göl çevresinde yeni yapılara ve elektriğe ihtiyaç duyulduğundan söz etmiş, bu eksikliklerin giderilmesinden sonra Abant Gölü’nün “*bir tabiat mabedi*” değerini kazanacağını dile getirmiştir.⁹⁴

Bu dönemde Abant’a yönelik yatırımlar yapılması ve bilhassa yol sorunu konusunda çok partili hayata geçilmesinin de etkisiyle çeşitli mecralarda sert tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle basında çıkan kimi haberlerden anlaşıldığına göre bu döneme kadar yapılan çeşitli çalışmalara rağmen yol konusunda istenilen aşamaya gelinemediği ve şikâyetlerin devam ettiği görülmektedir. İstanbul’da çıkan *Memleket* adlı bir gazetede Abant yolundan şikâyet edilmiştir.⁹⁵ Bolu yerel basınından *Yeşil Bolu* ise bu ve diğer iddialara tepki göstermiş ve cevap vermeye çalışmıştır.⁹⁶ Bu noktada *Yeşil Bolu* gazetesinin niteliğine dikkat etmekte fayda vardır. Zira *Yeşil Bolu*, Cumhuriyet döneminde resmi Bolu gazetesinin dışında Bolu’da yayınlanmaya başlayan ilk özel gazete olmakla birlikte dönemin CHP iktidarının yanında yer almış, çok partili sisteme geçilirken iktidarı desteklemek amacıyla kurulmuştur.⁹⁷

Bu bağlamda son derece dikkat çekici bir yazı *TTOK Belleteni*’nde Faruk Fenik tarafından kaleme alınmıştır. Abant’ın konu edildiği bu yazı, Abant’ı ve bölgeye yönelik politikaları anlamak bakımından olduğu kadar dönemin iktidar-muhalefet ilişkileri ve basın hayatı açısından son derece dikkat çekicidir. Abant’ın güzelliğini duymaları üzerine Bolu’ya geldiklerini yazısının başında belirten Fenik daha sonra önce yol meselesi üzerinden eleştirilere başlamış ve yazının sonuna doğru geniş kapsamlı bir iktidar eleştirisi dile getirmiştir:

“Burası artık Abandlıktan çıkmış, orman işletmesinin Aband Grand Dükalığı haline gelmiştir. Orman işletmesi dağ başında Riyaseticumhur köşkü için 400 bin lira sarfile kâşane yaptırmış ve bunun yanına, bölge şeflerinin ikameti için hususî villalar, misafirhaneler yerleştirilmiştir.

Bu köşke, reisicumhur, hayatında belki bir defa dahi gelmemiştir.

Köşk, eşe dosta tahsis olunmaktadır ve bu eş dost için, memleketin fakir bütçesinden avuç dolusu paralar alınarak (...) serpilirken, zavallı köylüler; yollar bozuk, devletin parası yok, ne yapalım? diye iki saatlik yolu 15 günde; sefalet ve felaket içinde gittiklerini düşünmüyorlar bile...

Orman işletmesinin dünkü Düzce revir âmiri; bugün, Adapazarı yolunun 1,5 milyon liralık inşaatının müteahhidi, Boludaki köylü ise yalınayak ve karnı aç bu bitmeyen yolların müdavimidir. İşte o köylü, efendimiz dediğimiz adam, dün ne ise bugün gene ve belki de dünden daha kötüdür.”⁹⁸

Öte yandan Abant’a giden yol ile hummalı çalışmalar yapıldığı basından takip edilebilmektedir. 1948 yılında çıkan bir haberde, Abant Gölü’nü, Ankara, İstanbul ve Bolu şoselerine bağlayan yolun onarılmasına ilişkin çalışmalara başlandığı ve bir miktar ilerlemenin sağlandığı bilgisi geçmektedir. Böylece Abant’a daha elverişli şartlar altında seyahat etmek imkânının sağlanabilmesi umut edilmektedir. Dönemin Beden Terbiyesi Umum Müdür Muavini Muvaffak Uyanık da Abant’a gelerek göl etrafındaki tesislerde incelemelerde bulunmuştur.⁹⁹ Ayrıca Bolu-Abant yolunun bir kısmının tamiratına ilişkin Devlet Orman İşletmesi tarafından gazetelere ilan verilmiştir.¹⁰⁰ Yolun durumunu yakından takip edenlerden birisi de Ali Sami Yen’dir. Kadıköy’den Abant’a kadarki yolun durumunu farklı dönemlerde detaylı olarak incelediği anlaşılan Yen, buna ilişkin kaleme aldığı bir raporda yolu son tahlilde temiz bir araba yolu olarak değerlendirmiş ancak yolda süratli bir şekilde hareket etmenin pek mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Yen’in yol üzerinde daimî olarak çalışmalar yapıldığını belirtmesi de önemlidir.¹⁰¹

⁹³ Adasal, “Aband’a Göç”, 2.

⁹⁴ Adasal, “Aband’a Göç”, 2.

⁹⁵ Bahsi geçen haber için bk. “Abant Bayramındaki Müessif Hadise”, *Memleket*, 22 Temmuz 1947, 3.

⁹⁶ “Bolu Halkını Üzen Bir Yazı Münasebetile”, *Yeşil Bolu*, 27 Temmuz 1947, 1, 3. Bu yazıyı yazan gazeteci daha sonra mahkemeye sevk edilmiş ve yargılanmıştır. “Adli Haberler”, *Yeşil Bolu*, 12 Ekim 1947, 2.

⁹⁷ Özsoy, *Bolu Basın*, 140.

⁹⁸ Faruk Fenik, “Aband Grand Dükalığı”, *TTOK Belleteni*, 55-56 (Ağustos-Eylül 1946), 26-27.

⁹⁹ “Abant Yolu Onarılıyor”, *Ulus*, 2 Haziran 1948, 4.

¹⁰⁰ “Devlet Orman İşletmesi Müdürlüğünden:”, *Akşam*, 21 Temmuz 1948, 8.

¹⁰¹ Ali Sami Yen, “Kadıköy-Abant Yolunun Vaziyeti Hakkında Rapor”, *TTOK Belleteni*, 81-82 (Ekim-Kasım 1948), 10-11.

1 Ağustos 1949 tarihinde Başbakanlıktan Bayındırlık Bakanlığına gönderilen yazıda Abant'ın her sene artan ziyaretçiler dolayısıyla Bolu-Abant ve Mudurnu-Abant yollarının ehemmiyetli yollar arasına girdiği belirtilmiş, Bakanlıkça bu yollarla ilgili ne gibi çalışmalar yapıldığı sorulmuştur. Bayındırlık Bakanlığından Başbakanlığa gönderilen cevap yazısında Abant'ın turistik bakımdan ehemmiyet arz ettiği tekrar vurgulanmış ve Bolu-Abant yolunun inşa edilmiş olup, iyi durumda muhafazası için 1950 yılında bakım yapılacağı belirtilmiştir. Cevapta Mudurnu-Abant yolunun ise henüz yapılmadığı, dolayısıyla bakım niteliğinde bir çalışmanın da yapılamayacağı bilgisi geçmektedir.¹⁰² Bolu-Abant yolunun yapımına ve onarımına dair 1930'lardan beri süregelen haberler esasında yol çalışmalarının bir türlü istenilen seviyeye gelmediğinin bir bakıma ispatı olarak değerlendirilebilir.

Abant Gölü bu dönemde üst düzey siyasilerin uğrağı bir mekân haline de gelmiştir. 1947 senesinde o sırada TBMM Başkanı olan Kâzım Karabekir, yapmış olduğu yurt gezisi sırasında Bolu'ya da gelmiş ve çevre ilçeleri düzenlediği ziyaretlerde Abant'ı bir uğrak noktası olarak değerlendirmiştir. Abant Gölü'ne ziyaret düzenleyen ve iki gece de Abant'ta kalan Karabekir, Abant'ta bir dağcılık spor kulübünün açılış törenine katılmıştır. Günlüğünde, Abant'a otomobille çıkamadıklarını, ciple gelebildiklerini ifade etmiştir.¹⁰³ Kazım Karabekir'in yanı sıra Atatürk'ün manevi evladı Afet İnan, dönemin CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, Tahsin Bekir Balta, yine dönemin Dışişleri Bakanlarından Necmeddin Sadak gibi isimler Bolu'ya gelmiş ve Abant'ta istirahat etmişlerdir.¹⁰⁴

Türk siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olan 14 Mayıs 1950 seçimlerine doğru gidilirken Abant Gölü'nün durumu TBMM çatısı altında tartışma konusu olmuştur. 21 Şubat 1950 tarihinde Bolu Milletvekilleri Hasan Şükrü Adal¹⁰⁵ ve İhsan Yalçın¹⁰⁶ Abant Gölü ve çevresinin Bolu Özel İdaresine temlikine dair bir kanun teklifi vermişlerdir.¹⁰⁷ Adal ve Yalçın'ın teklifleri yaklaşık bir ay sonra 20 Mart 1950'de mecliste gündeme gelmiş ve çeşitli tartışmalar doğurmuştur. Bu tartışmalarda Abant Gölü'nün tarihine dair önemli ipuçlarına da rastlanmaktadır.

İhsan Yalçın, görüşmelerin hemen başında, Abant Gölü'nün on beş sene öncesine kadar kimsenin uğramadığı bir yer olduğunu, yalnızca Ankara civarında yaşayan Yörüklerin deve gütmek için geldiklerini, geçen 15 sene zarfında da aşağı yukarı aynı durumda kaldığını ifade etmiştir. Yalçın'a göre Bolu'da bu meseleye eğilen kimseler bazı tesis ve teşebbüslere girişmişlerse de başta yapılan işler kanunî bir mercii bulunmadığından başıbozuk bir şekilde olmuştur. Yalçın, Hasan Şükrü Adal ile birlikte yaptıkları teklifin dağınık halde giden, kanuna uygun olan veya olmayan hareketleri önlemek ve tanzim etmeyi amaçladığını belirtmiştir.¹⁰⁸

Usul noktasında yoğun tartışmaların yapıldığı birleşimde yapılan teklifin ardından söz alan milletvekilleri, Abant'tan övgüyle söz etmekle birlikte, bölgeye yeterince önem verilmediği hususunda hem fikirdirler. Maraş Milletvekili Dr. Kâmil İdil¹⁰⁹ 1937 senesinde Amerikalı bir mühendisle Abant Gölü'ne gittiğinden ve bölgede ne bir bina ne de bir baraka bulamadığından söz etmiştir. İdil'e göre Abant Gölü memleket için fevkalade kıymetli bir gelir kaynağı olacak, insanlara sağlık ve sıhhat getirecek güzel bir sayfiye yeri, sanatoryum yapılacak bir bölgedir. Bu nedenle Adal ve Yalçın'ın teklifi çok kıymetlidir.¹¹⁰ Muhittin Baha Pars¹¹¹ ise İsviçre'deki güzelliklerden dem vurarak Türkiye'nin geri kalmışlığından şikâyet etmiş ve Abant gölü konusunda hızlı bir

¹⁰² BCA, 30-10-10-0-156-95-23, (4 Kasım 1949).

¹⁰³ Kazım Karabekir, *Günlükler 1906-1948*, C. 2, Haz. Yücel Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, 1424; "Büyük Millet Meclisi Başkanımız Sayın General Kâzım Karabekir Bolu'yu Şereflendirdiler", *Yeşil Bolu*, 5 Temmuz 1947, 1-2.

¹⁰⁴ "Gelenler Gidenler", *Yeşil Bolu*, 10 Ağustos 1947, 2; "Genel Sekreter Boludan Geçti", *Yeşil Bolu*, 24 Ağustos 1947, 1; "Dış Bakanı Bolu'da", *Ulus*, 14 Temmuz 1948, 1.

¹⁰⁵ Hasan Şükrü Adal, 1908 yılında Limni'de doğmuştur. VII. ve VII. Dönem Bolu milletvekilliği yapmıştır. Mülkiye mezunu olup çeşitli idari vazifelerde bulunmuştur. 1994 yılında hayatını kaybetmiştir. *TBMM Albümü 1920-2010*, 455.

¹⁰⁶ Ahmet İhsan Yalçın, 1899 Gerede doğumludur. Gerede Türk Ocağı kurucusudur. Gerede Belediye Başkanlığı, Halkevi başkanlığı gibi vazifelerde bulunmuştur. VII. Dönem Elâzığ, VIII. Dönem Bolu milletvekilliği yapmıştır. İstiklal madalyası sahibidir. 1966'da hayatını kaybetmiştir. *TBMM Albümü 1920-2010*, 456.

¹⁰⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C. 24, Birleşim 52, 21 Şubat 1950, 928.

¹⁰⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 601-603. 1925 tarihli salnamede Abant Gölü civarında bulunan bir aşiretten bahsedilmekte, bu aşiretin Selçuklular zamanında Abant Gölü çevresine yerleştirilen Türkmenlerin torunları olduğu belirtilmektedir. *Salname 1925*, 189. Yalçın'ın konuşmasında bahsi geçen Yörüklerin kökeninin, Selçuklular zamanında yerleştirilen bu Türkmenlere dayanması muhtemeldir. Ayrıca bk. Ercivan, *Gerede*, 17-22.

¹⁰⁹ Bilal Kâmil İdil, 1900 senesinde Maraş'ta dünyaya gelmiştir. İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra ABD'de eğitimine devam etmiştir. VIII. Dönem Maraş Milletvekilidir. 1982'de hayatını kaybetmiştir. *TBMM Albümü 1920-2010*, 491.

¹¹⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 605-606.

¹¹¹ Muhittin Baha (Muhyiddin) Pars, 1884 Bursa doğumludur. İstanbul Hukuk Mektebi mezunudur. Edebiyatla ve gazetecilikle uğraşmış, gazete ve dergi çıkarmıştır. Eskişehir ve Konya İstiklal Mahkemelerinde üyelik yapmıştır. 1954 senesinde hayatını kaybetmiştir. *TBMM Albümü 1920-2010*, 458.

çalışma yapılması gerektiğini savunmuştur.¹¹² İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten, yapılan teklifi sevinçle karşılamış, bu kanun teklifini geri çevrilmemesini rica etmiştir. Yürüten, annesini ve çocuğunu tedavi amacıyla İsviçre'ye gönderdiğini belirttiikten sonra Abant'ın da aynı hatta daha yüksek imkânlarla sahip olduğunu vurgulamıştır. Yürüten de konuşmasında Abant gölü çevresinde 5-10 sene öncesine kadar bölgede bir yapı olmadığını, şimdi ise Cumhurbaşkanının oturması için bir köşk bir ufak "otelimsi" bir yapı bulunduğunu belirtmiştir.¹¹³

Konuya ilişkin söz alan bir başka Bolu Milletvekili Lütfi Gören ise Abant Gölü'nün vaziyetini "acıklı" olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Gören konuşmasında daha evvelden de aktarıldığı üzere Abant Gölü'nün tarihine ve keşfine dair önemli bilgiler vermiştir.¹¹⁴ Tartışmaya dâhil olan ve usul meselesinde ısrar eden Kastamonu Milletvekili Tahsin Coşkan¹¹⁵ sanatoryum meselesinde hassas olduğunu vurguladıktan sonra Abant yolunun açılmasında kendisinin de hizmetleri olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶

Kocaeli Milletvekili Sedat Pek konuşmasında başka bir meseleye değinmiş ve konu devletçilik-özel sermaye tartışmasına dönüşmüştür. Pek, her şeyin mutlaka devlet elinde kalmasının her zaman faydalı neticeler vermediğini söylemiş, özel kuruluşların bu gibi işlerde daha başarılı olduğunu savunmuştur.¹¹⁷ Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal¹¹⁸ ise devletçilik tartışmasında, turizm konusunda devletin rolünün teşvik olduğunu, fertler kadar mahalli idarelerin de bu mevzu da gayret sarf etmelerinin önemli olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁹ Usul yönünde yapılan tartışmalardan sonra tasarı oylanıp, 257 kabul, 5 çekimser ve bir ret oyuyla kabul edilmiştir.¹²⁰

Tüm bu çabalara rağmen Abant Gölü'nün istenilen düzeyde bir turistik mekân haline getirilemediği gibi özellikle de doğal yaşam açısından da fayda sağlanamadığı iddia edilmektedir. Erençin'in 1969 yılında yazdığı bir makalede belirttiğine göre Abant, 1950 yılına kadar büyük merkezlerle yol bağlantısı olmayan yaban bir alan halinde kalmış, balık ve kuş zenginliği tahrip edilmiştir.¹²¹ 1950 sonrası Türkiye'nin sosyoekonomik açıdan yaşadığı değişimle birlikte Bolu'nun ve Abant'ın bu süreçten etkilenmesi kaçınılmazdır. Nitekim 1953 yılına gelindiğinde Bolu'nun turistik açıdan geliştirilmesi hedeflenirken bu bağlamda Bolu'ya bir havaalanı yapılması ve buradan Abant'a seferler düzenlenmesi de söz konusu olmuştur.¹²²

Sonuç

Abant Gölü, 1920'li yıllarda Bolu halkı tarafından tanınmaya kadar sadece bölge köylüleri tarafından bilinen metruk bir mekân olarak kalmıştır. Birtakım tesadüflerin de yardımıyla Reşat Aker tarafından keşfedilmiş, bölge idarecileri de burayı tanımak ve tanıtmak yönünde gayret göstermişlerdir. Bu çabalar neticesinde 1920'li yıllarda ancak Bolu özelinde sınırlı bir çevre tarafından tanınan bir yer olarak kalmıştır.

1930'lu yıllara gelindiğinde Genç Türkiye Cumhuriyeti, medeni dünyaya entegre olabilmek için çabaları çerçevesinde kendi güzelliklerini ön plana çıkartmaya çalışmıştır. Güzellik yarışmalarında yer almak, uluslararası spor müsabakalarına katılmak gibi çabaların temelinde medeni dünyaya Türk ulusunun gücünü ve güzelliğini göstermek hedefi bulunmaktadır. Türkiye coğrafyasının güzelliklerini tanıtmak arzusu da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Abant Gölü'nün keşfedilmesinin ardından, insanları büyüleyen bu güzelliğin önce Türkiye kamuoyuna ardından da tüm dünyaya tanıtılması hedeflenmiştir. Dönemin Türk basını bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için Abant Gölü'ne ait çeşitli yazılara, haberlere köşesinde yer vermeye çalışmıştır. Ancak bu çabalar tam olarak istenilen sonucu vermemiştir.

¹¹² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 604.

¹¹³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 606.

¹¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 607.

¹¹⁵ Yasin Tahsin Coşkan, 1890 Çemişgezek doğumludur. Halkalı Ziraat Yüksek Okulunu bitirdikten sonra çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü yapmıştır. 14 ve 15. Hükümetlerde Gümrük ve Tekel Bakanlığı, 16. Hükümette Tarım Bakanlığı görevini üstlenmiştir. 1952 yılında hayatını kaybetmiştir. TBMM Albümü 1920-2010, 480.

¹¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 606.

¹¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 606.

¹¹⁸ İsmail Rüştü Aksal, 1911 Pamukova doğumludur. 1989'da hayatını kaybetmiştir. Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. VIII. Dönem Kocaeli Milletvekili olup, 18. Hükümette Maliye Bakanlığı görevinde bulunmuştur. TBMM Albümü 1920-2010, 484.

¹¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 610.

¹²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 25, Birleşim 68, 20 Mart 1950, 609-611, 626.

¹²¹ Zihni Erençin, "Abant", Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 2 (1969), 153.

¹²² Özdemir Tiryaki, Bolu'da İktisadi Hayat, 189-192.

1934 yılında Atatürk'ün Bolu'yu ziyareti Abant'ın tanıtılması açısından önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. Atatürk her ne kadar Abant'ı bizzat ziyaret edemese de resimlerini görerek etkilendiği bu doğal güzelliğin ulusal kamuoyuna mal olması için gerekli direktifleri vererek Abant'ın bir kenarda unutulup kalmamasını, buraya yönelik yerel idareciler tarafından bazı girişimlerin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Nitekim Atatürk'ün ziyaretinin ardından Abant'a yönelik basındaki haberlerin sayısı giderek artmıştır. Ancak Abant'ın tanınmasında başlıca sorun olarak görülen yol konusunda atılan bazı adımlara rağmen bir türlü istenilen sonuç elde edilememiştir. 1930'lardan başlayarak 1950'ye kadar atılan adımlar sayesinde Abant Gölü'nün tanınırlığının arttığını söylemek ve bunu önemli bir kazanım olarak değerlendirmek mümkündür. Öte yandan Abant Gölü ve çevresinin doğal güzelliklerinin korunması ve derli toplu turistik bir millî mekân haline gelmesi noktasında istenilen seviyeye ulaşıldığını söylemek güçtür. Bunun sebeplerini tek partili sistemin ağır bürokrasisinde ve yaklaşan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle özellikle ekonomik kaygıların başta askerî olmak üzere başka alanlara kaymasında aramak mümkündür. Ancak esas neden bu dönemde turizm meselesinin ekonomik, sosyal yanlarının da işin içerisine katarak bir bütün olarak ele alınmamasıdır. Bölgeye yönelik yapılan yatırımlar sayesinde Abant Gölü, Bolu ve Düzce bölge halkı tarafından bilinen ve ziyaret edilen bir yer olmuş, basında gösterilen faaliyetler orta sınıf olarak nitelendirilebilecek İstanbul ve Ankara'nın okuyan şehirli halkına hitap etmiş, bu kesimler Abant'a ilgi göstermeye başlamışlardır. Böylelikle Abant Gölü, güzelliği dilden dile dolaşan bir yer olmuş fakat bundan öteye de geçememiştir. Ancak 1950 sonrasında Türkiye'nin yaşadığı sosyoekonomik değişimle ve turizmin daha derli toplu ve çok yönlü bir mesele olarak ele alınmasıyla Abant'ın çok daha geniş kitlelerce tanınması ve önemli bir turizm mekânı haline gelmesi mümkün olabilecektir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Albümü 1920-2010, C. I 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

TBMM Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Adasal, Prof. Dr. Rasim. "İdeal Bir Sağlık Kaynağı, Abant'a Göç", *Ulus*. 6 Ağustos 1949.

Aker, Reşat. "Abant'ı Nasıl Bulduk, Nasıl Tanıttık", *Abant*. 10 (Temmuz-Ağustos 1946): 19-22.

Alp, Mehmet Okan. *Yıllık Ücretli İzin*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Atay, Falih Rifki. "Medenî Cihazlanma", *Ulus*. 19 Haziran 1938.

Avcıkurt, Cevdet, Ahmet Köroğlu, Mehmet Sarıoğlu. "Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ed. Şenol Çavuş, Zehra Ege, Osman Eralp Çolakoğlu. Ankara: Detay Yayıncılık, 2009: 1-14.

Başkan, Seyfi. *Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türk Ressamları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Belge, Burhan. "Abad Gölü", *TTOK Belleteni*. 20/105 (Ağustos 1938): 15-17.

Belge, Burhan. "Bolou, Centre de Tourisme", *TTOK Belleteni*. 22/115 (Şubat 1939): 20-21.

Belge, Burhan. "Bolu", *Ulus*. 15 Haziran 1938.

Belge, Burhan. "İşte: Abad Gölü Fakat:", *Ulus*. 22 Haziran 1938.

- Bolu Livâsı 1921-1925 Senesi Sâlnâmesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım-Dizin)*. Haz. Nermin Kılıç, Ayşe Kayapınar, Bilge Kaya, Fahri Kılıç, Levent Kayapınar. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008.
- Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Miladî 1925*. Haz. Hamdi Birgören. Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, 2017.
- Boratav, Müeyyet. *Sakıncalı Doktor, 20. Yüzyıldan Anılar*. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Bozok, Düriye, Seda Şahin. "Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ed. Şenol Çavuş, Zehra Ege, Osman Eralp Çolakoğlu. Ankara: Detay Yayıncılık, Ankara 2009: 255-288.
- Coşkun, Tolga, Ayşe Nilsun Demir. "Abant Gölü'nde Biyolojik Kalite Elementlerinden Sucul Makrofitler", *Acta Aquatica Turcica*. 4 (2019): 499-506. <https://doi.org/10.22392/actaquatr.559270>. Erişim 30.12.2022.
- Çelik, Emre. "Osmanlı Topraklarına Yeni Bir Gezi Türü: 19. ve 20. Yüzyılda Cruise Gezileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 32 (Güz 2020): 399-430.
- Çetik, Mete. *Pertev Naili Boratav, Bir Akademisyen ve Düşünce Adamı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Çoruh, Selahattin. "Turizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983: 2552-2564.
- Danışman, Z[uhuri]. "Yurd Postası, Bolunun Eşsiz Abant Gölü", *Ulus*. 25 Haziran 1935.
- Danışman, Zuhuri. *Çamlar ve Göller Ülkesi Bolu*. İstanbul: Sinan Basım ve Yayımları Evi, 1935.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2020.
- Duman, Fatih, Olcay Obalı, Olcay, Ahmet Aksoy, Göksel Sezen. "Abant Gölü Suyunda Bazı Ağır Metallerin Mevsimsel Konsantrasyon Değişiminin Karşılaştırmalı Analizi", *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*. 1 (2007): 131-138.
- Dügel, Muzaffer, Okan Külköylüoğlu, Mustafa Kılıç, "Species Assamblages and Habitat Preferences of Ostracoda (Crustacea) in Lake Abant (Bolu, Turkey)", *Belgian Journal of Zoology*. 138/1 (2008), 50-59.
- Ercivan, Ahmet. *Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Gerede*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2022.
- Erençin, Zihni. "Abant", *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*. 2 (1969): 151-155.
- Erer, Tekin. *Hayatımdan Esintiler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994.
- Evcin, Erol. "Cumhur Reisi İsmet İnönü'nün Bolu'yu Ziyareti (5-7 Ağustos 1939)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 32, (Bahar 2022): 547-590. <https://doi.org/10.18220/kid.1103469>. Erişim 30.12.2022.
- Evcin, Erol. "Gazi Mustafa Kemal'in Bolu'yu Ziyaretleri", *CTAD*. 21 (Bahar 2015): 137-162.
- Evcin, Erol. *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.
- Fenik, Faruk. "Abant Grand Dükalığı", *TTOK Belleteni*. 55-56 (Ağustos-Eylül 1946): 26-27.
- Gökçesu, H. Cemal. "Düğün Sohbetleri", *Yeşil Bolu*. 25 Aralık 1946.
- Güler, Güneş. *Reşat Saffet Atabinen ve Faaliyetleri (1923-1965)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2019.
- Gülersoy, Çelik. "Turizm Olgusunun Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 9, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983: 2556-2557.
- Himmetoğlu, Muhiddin. "Yurttan Notlar, Abant", *Yeni İstanbul*. 30 Ocak 1950.
- I. Vasfi. "Orta Mektep Talebesi Dağda Kampta", *Akşam*. 4 Eylül 1932.
- İşırtman, Tarık Ziya. *Bolu Coğrafyası*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1938.
- İ. Vasfi. "Memleket Mektupları, Bolu Nasıl Bir Yerdir", *Haber*. 9 Aralık 1934.
- Kara, Serdar. *Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkiye'de Din Politikalarındaki Değişim Üzerine 1945-1950*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Karabekir, Kazım. *Günlükler 1906-1948*. C. 2. Haz. Yücel Demirel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Kaya, İsmet. "Türkiye'de Turizm Örgütlenmesi" *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ed. Şenol Çavuş, Zehra Ege, Osman Eralp Çolakoğlu. Ankara: Detay Yayıncılık, 2009: 203-220.

- Kılıç, Fahri. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi Örneği", 9. Uluslararası Atatürk Kongresi. C. III. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019, 723-756.
- Kuşluyan, Zeynep, Duygu Eren. "Türkiye'de İç Turizm Talebinin Yapısı ve Gelişimi", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ed. Şenol Çavuş, Zehra Ege, Osman Eralp Çolakoğlu. Ankara: Detay Yayıncılık, 2009: 57-85.
- Metinsoy, Murat. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Mumcu, Uğur. *40'ların Cadı Kazanı*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1993.
- Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicrî 1334 Miladî 1916*. Haz. Hamdi Birgören. Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, 2017.
- Necdet Emin. "Yurd Postası, Bolu'da Vilayet Meclisi ve Hilaliahmer Çalışmaları", *Ulus*. 13 Nisan 1935.
- Osmanlı Devri Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Bolu Sancağı*. C. I, Haz. Güray Önal. Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2011.
- Öymen, Altan. *Bir Dönem Bir Çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap, 2002.
- Özdemir Tiryaki, Nuray. *Cumhuriyet Döneminde Bolu'da İktisadi Hayat*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019.
- Özkan, Gülden. "Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Türkiye'de Düzenlenen İlk Güzellik Yarışması", *Erciyes İletişim Dergisi*. 1 (Ocak 2019): 587-606.
- Özkaya, Yücel. "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1927 İstanbul ve Sonraki Gezileri", *Atatürk Yolu Dergisi*. 14 (1994): 185-212.
- Özsoy, Selami. *Bolu Basın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- R. K. "Anadoluda Milliyet, Boluda Lortlar Kamarası", *Milliyet*. 9 Nisan 1930.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2012.
- Saral, Emre, Eminaalp Malkoç. "Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938), XVIII. Türk Tarih Kongresi Ankara: 1-5 Eylül 2018 Kongreye Sunulan Bildiriler. C. 5. Haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.
- Sayıllı, Işık. "Biyografi: Prof. Dr. Rasim Adasal", *Kriz Dergisi*. 2 (2005): 43-48.
- Süme, Mehmet. *Evliya Çelebi'nin İzinde Bolu*. Ankara: Bengü Yayınları, 2013.
- Şahin, Gürsoy. "Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Bu Konudaki Çalışmaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Atatürk Özel Sayısı*. 8/3 (2006), 137-160.
- Şirin, Funda Selçuk. "Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rıfkı Atay", *Vakanüvis*. 2 (Güz 2017): 248-274. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.351427>. Erişim 30.12.2022.
- Tekeli, İlhan, Selim İlkin. *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi, İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla*. C. 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Togan, Pr. Ahmet-Zeki Valîdî. "Seyahat Notları-Hatıra Defterinden", *Atsız Mecmua*. 6 (15 Ekim 1931): 138-140.
- Tombuş, İhsan. *Ankara Cinayeti*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.
- Tör, Vedat Nedim. *Yıllar Böyle Geçti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Türkiye Kılavuzu*. C. I, Ankara: 1946.
- Us, Asım. "İstanbul ile Ankara Arasında İkinci Bir Hat", *Vakit*. 28 Nisan 1939, 1.
- Ünlüöner, Kurban, Ahmet, Tayfun. "Türk Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi, Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ed. Şenol Çavuş, Zehra Ege, Osman Eralp Çolakoğlu. Ankara: Detay Yayıncılık, 2009: 15-34.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. "Yurd İçinde 2000 Kilometre 4, Abant Gölünde", *Cumhuriyet*. 2 Ekim 1945.
- Warrigal. "Le Lac Abant", *TTOK Belleteni*. 38 (Şubat 1945): 41-42.
- Yen, Ali Sami. "Kadıköy-Abant Yolunun Vaziyeti Hakkında Rapor", *TTOK Belleteni*. 81-82 (Ekim-Kasım 1948): 10-11.
- Yerlikaya, E[min]. "Bolu'da Spor Çalışmaları, Klübler Birleştirildi, Su ve Dağ Sporları Yapılacak", *Ulus*. 14 Aralık 1937.

Sürelî Yayınlar

Abant

Akşam

Bolu Ortaokulu Dergisi 1935-1936

Cumhuriyet

Haber

Memleket

Milliyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Tanin

TTOK Belleteni

Ulus

Vakit

Yeşil Bolu

Yeni İstanbul

Yeni Sabah